

EVA LUNDGREN
ŞİDDETİN
NORMALLEŞTİRİLME
SÜRECİ

MOR GATE
YAYINLARI

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı Yayınları

Şiddetin Normleştirilme Süreci
Eva Lundgren

Kitabın Orjinal Adı:
The Process of Normalising Violence

Türkçesi: Berna Ekal

Baskı Tarihi: Ocak 2012

Grafik Tasarım & Dizgi
Armağan Altınok

Kapak Tasarım: Nursun Karaburun
Kapak Resmi: O. Tufan Kutlu

Baskı: Eren Ofset
II. Matbaacılar Sitesi A Blok No. (ZA) 26
Topkapı/İstanbul
Tel: (0212) 613 19 16

ISBN: 978-975-96190-7-7

Katip Mustafa Çelebi Mah. Anadolu Sok. No. 23
Beyoğlu /İstanbul
Tel : (0212) 292 52 31-32
(0212) 244 49 81
Faks: (0212) 292 52 33
E-mail: morcati@ttmail.com
<http://www.morcati.org.tr>

EVA LUNDRREN

ŞİDDETİN
NORMALLEŞTİRİLME
SÜRECİ

Türkçesi:
Berna Ekal

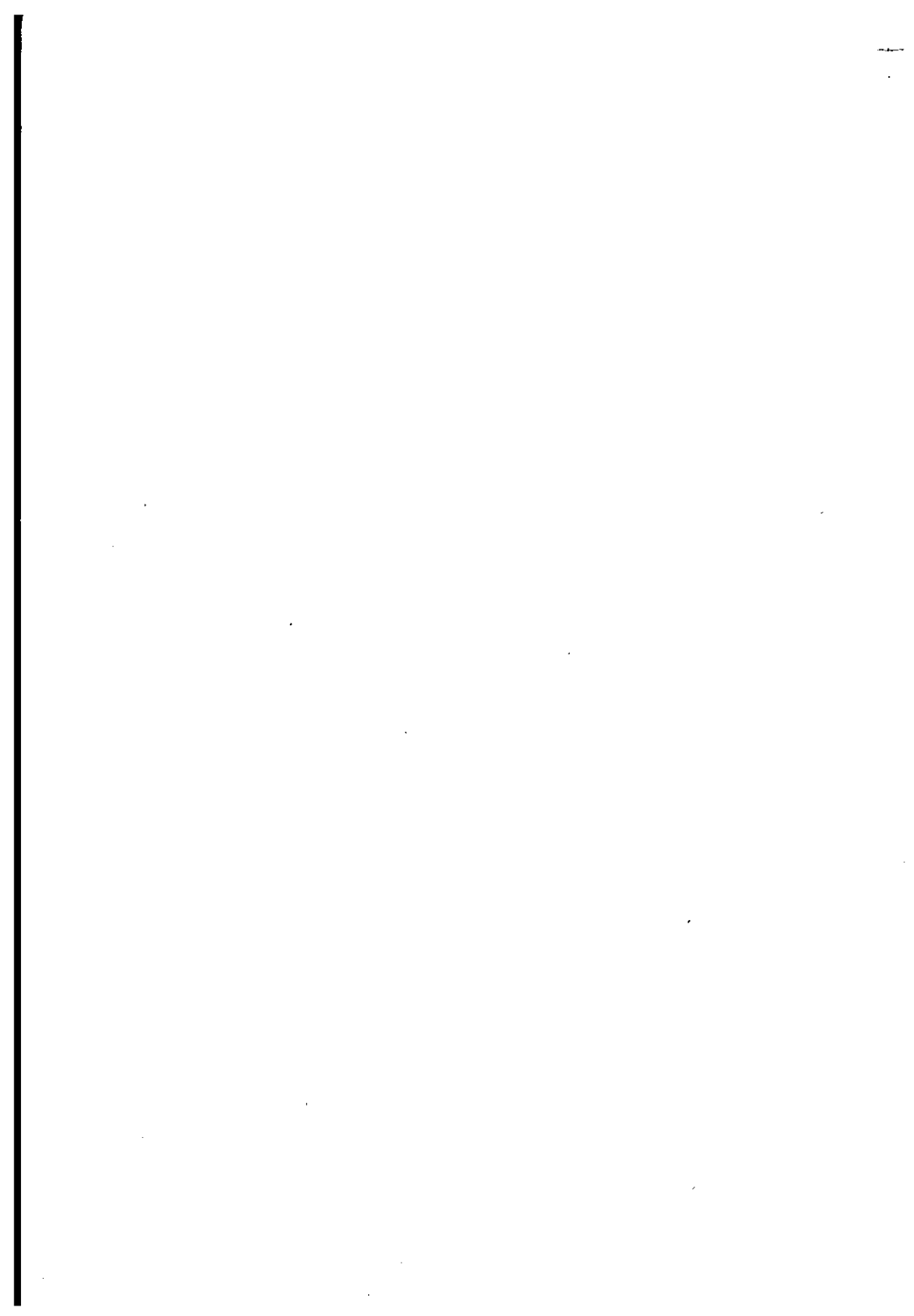

MOR GATI
VAYINLARI

Bu kitap Avrupa Birliği ve İsveç Konsolosluğu'nun finansal desteği ile basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

Çevirmenin Önsözü	7
Türkçe Basıma Önsöz	10
Önsöz: "Şiddetin Normalleştirilme Süreci" 20. yaşına giriyor	14
Giriş: Şiddetin bir süreç olması ne demektir?	17
Neden neden dememeli?.....	17
Cinsiyetli bir süreç.....	19
Süreç ve Normallik.....	20
Kitapla ilgili kısa bir not.....	26
Erkeklerin normalleştirme süreçleri:	
Erkek olmak=kadınları kontrol altına almak.....	24
Kadınların yaşam alanlarının kontrol edilmesi	26
Kadınlığın sınırlandırılması.....	31
Yaşamı ve ölümü kontrol etmek	36
Kadın ve Erkek: Toplumsal cinsiyeti kurgulama aracı olarak şiddet.....	39
Kadınların normalleştirme süreçleri/değişen sınırlara alışmak	42
Sınırların silinmesi ve yerlerinin değiştirilmesi	32
Erkeğin gerçekliğinin kadının gerçekliği haline dönüşmesi- şiddetin içselleştirilmesi.....	37
Kültürel toplumsal cinsiyet çerçeveleri ve erotikleştirilmiş iktidar	59
Ya Siz?.....	60
Kadınlara yönelik erkek şiddetini anlamak için bazı çerçeveler	61
Şiddet hakkındaki resmi bilgilerin oluşturulması.....	61
Sapma ve parçalanma	72
Ayrıma meydan okuma-kapsamlı bir bakış açısının geliştirilmesi.....	76
Kaynakça	81

Çevirmenin Önsözü

Türkiye'de kadına yönelik şiddetin görünür olması, 1980 darbesinden sonra feminist hareketin yükselmesine dayanır. Toplumsal muhalefetin bastırıldığı ve sindirildiği bu dönemde feministler, egemen gruplar ile muhaliflerinin patriarkal düzeni sürdürebilmek için benzer yollara başvurduklarını göstermek için kendi ince yöntemlerini bulurlar. Kadının emeğinin görünmezliği, cinsellik gibi noktaların yanı sıra tartışılan kadına yönelik şiddet konusu, feministleri ve pek çok kadını bir araya getiren ve belki de üzerine en fazla feminist söz üretilen alanlardan biri haline gelir. 90'lardan itibaren, İstanbul'da Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nda ve Ankara'da Kadın Dayanışma Vakfı'nda feministlerin yürüttüğü sığınak çalışmaları ile bunlardan başka açılan pek çok danışma ve dayanışma merkezi de bu bilginin üretilmesine ve toplumda görünür olmasına katkıda bulunur.

Bu tarihsel zincirin geldiği nokta olarak bugün, feminist faaliyetlerin ve Birleşmiş Milletler gibi uluslar üstü kurumların etkisi ile siyasi iradenin de kadına yönelik şiddet konusunda yaptırımların artırılması ve çeşitli kurumsal pratikler vasıtasıyla şiddet gören kadınlara destek verme üzerine doğrudan ya da dolaylı çalışmalar yürüttüğünü görüyoruz. Şiddet gören kadınların can güvenliğini sağlayacak 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un yanı sıra, 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nda nüfusu 50.000'i geçen belediyelere sığınak açma yükümlülüğü getirilmesi yürütülen çalışmalardan en görünür olanları. Ancak elbette belediyelere veya devlet kurumlarına bağlı sığınak sayısının hâlâ yetersiz olduğunu ve kurumlara başvuran kadınların hâlâ güçlükler yaşadıklarını söylemeye gerek bile yok. Bunda belki de en büyük etken, yasaların çıkması sürecinde etkin olan kadın bakış açısının, birkaç istisna dışında uygulamada söz sahibi olanlar tarafından benimsenmemiş olması.

Öte yandan, televizyon programları ya da gazete haberlerinde

şiddetin daha görünür ve tartışılır olmaya başladığını da sözlerimize eklemeliyiz. Ancak bu görünürlük her zaman doğru bir yaklaşıma dayanmıyor; erkeklere sorunları daha barışçıl yollardan çözmeleri salık verilirken çoğu zaman bir yandan da toplumda var olan kadınlık/erkeklik normları yeniden üretiliyor.

İşte Norveçli sosyolog Eva Lundgren'in araştırması bizler için şiddet ile normlar arasındaki ilişkiyi ele alması açısından ilginç olabilir. Lundgren'in yaklaşık altmış kadar kadın, onların partnerleri ve çocuklarıyla yaptığı görüşmelerden yola çıkarak geliştirdiği bir kavramsal çerçeveyi anlattığı Şiddetin Normalleştirilme Süreci, Lundgren'in Türkçeye çevrilen ilk kitabı. Lundgren, önerdiği düşünme modeli ile kadınlara yönelik erkek şiddetini anlamak için bizlere önemli bir çerçeve sunuyor. Bu çerçeveye göre şiddet, toplumda kabul gören kadınlık ve erkeklik normları ile ilişkili olarak ele alınıyor; şiddet kullanan erkeklerin normal dışı davrandıklarını değil, bilakis erkeklığın gereği olarak görüleni, yani normal bir davranış biçimini benimsediklerini gösteriyor. Bu açıdan bakıldığında şiddetin bireysel/psikolojik bir sorun olarak ele alınmasının yetersiz olduğu açıkça ortaya çıkıyor.

Normalleştirilme kavramının bu metinde iki farklı şekilde kullanıldığını söyleyebiliriz. İlki, yukarıda da belirttiğimiz gibi, şiddetin kadınlık ve erkeklığe dair normlarla olan ilişkisini göstermek amaçlı kullanımı. İkinci kullanımı ise kitapta oldukça detaylı bir biçimde açıklandığı üzere, kadınların şiddeti bir süre sonra gündelik hayatın normal/sıradan bir parçası olarak görmeye başladıklarını anlatmak amaçlı.

Lundgren'in kitabını ilk kez okuduğumda, şiddetin nedenleri üzerinde duran yaygın yaklaşımlara getirdiği eleştiri dikkatimi çekmişti. Gerçekten de şiddetin nedenlerini (örneğin alkol kullanımı ya da sorunlu bir geçmiş) ararken gözden kaçırılan şey, şiddetin diğer pek çok yöntemin yanı sıra kullanılan bir iktidar kurma biçimi olduğu idi. Şiddet gören kadınların ve şiddet uygulayan erkeklerin kitapta yer verilen tanıklıkları da bunu tekrar tekrar göz önüne seriyordu. Üstelik kendisinin İsveç örneği üzerinden kitabında anlattıkları ile Türkiye'deki feminist mücadele deneyimiyle örülen şiddete dair bilginin pek çok yönden örtüştüğünü görmek de gerçekten heyecan ve-

riciydi. Bu yüzden, Şiddetin Normalleştirilme Süreci'nin Türkiye'de yayınlanması gerçekten çok sevindirici. Kitabın, İsveç gibi kadın erkek eşitliğinin yasalar tarafından korunduğu bir ülkede dahi yasal düzenlemelerin yeterli olmayacağını göstermesi bakımından, hem şiddet konusunda araştırma yapanlara hem de farklı bir çerçeveden kadına yönelik şiddeti anlamaya çalışmak isteyen herkese faydalı olacağını umuyorum.

İstanbul, Nisan 2009
Berna Ekal
berna.ekal@gmail.com

Türkçe Basıma Önsöz

Normalleştirilme süreci, düşünmek için kullanabileceğimiz (ve büyük olasılıkla kendi içinde bulunduğumuz durumu da tanımamıza yarayan) bir modeldir. Bu model ile hem kendimizin hem de başkalarının şiddet deneyimlerini anlayabiliriz. Kısaca, normalleştirilme süreci teorik bir yorumlama aracıdır.

Benim deneyimime göre, şiddetin normalleştirilme sürecini, tekrarlayan ve sistematik şiddete maruz kalan ya da daha önce maruz kalmış kişilerin deneyimlerinden yola çıkarak teşhis etmek mümkündür. Modelin var oluş nedeni de (raison d'être) bu teşhiste yatar. İnanıyorum ki bu modelin şimdiye kadar bu kadar dayanıklı olmasının ve kıtaları, kültürleri, sınıfları ve etnik grupları kapsayacak şekilde geniş bir çerçevede kullanışlı olmasının nedeni de budur.

'Normalleştirilme süreci' kavramını ilk kez 1984'te kullandım. Paradoksal olarak, bu kavramın ilerideki yazgısını düşünerek, kavramı o sırada Norveç'te iki grup Hristiyan kadınla yaptığım çalışmaya dayandırdım. Çalışma, kurduğumuz uzun süreli ilişkiler ile şekillenmişti. İlk grup, şeytan tarafından ele geçirildiği iddia edilen kadınlardan oluşuyordu. İkinci grup ise partnerleri tarafından sürekli olarak şiddet gören kadınlardı ve bu şiddet Hristiyanlıktan hareketle gerçekleştiriliyordu; "Tanrı adına" şiddet uygulanıyordu. O sıralar şiddet hakkında hiç bilgim yoktu, ancak kurduğumuz uzun süreli ilişki sayesinde, kadınlarla mülakat yapmadan önce şiddet hakkında bazı temel bilgiler edinme şansım oldu. İlişki sürecinde ve mülakatlarda üç temel anlayış ortaya çıktı ve bu noktaları daha sonraları erkeklerin uyguladığı şiddet üzerine yaptığım çalışmalarda da kullandım:

- Şiddetin gündelik hayatta kadınlar tarafından sıradan ve normal bir şey olarak yaşanması: Normalleştirilme
- Kadınların, yavaş yavaş, şiddet hareketlerine ve kadın imgesine dair erkeklerin bakış açısını benimsemeleri: İçselleştirme
- Erkeklerin şiddete dair ürettikleri açıklamaların bu süreçte önemli olduğu, fakat işlevlerinin zaman içinde değiştiği: Dış-sallaştırma

“Şiddetin normalleştirilme Süreci”ni İsveç’te ilk olarak 1988’de sundum. Yani 20 yıldan fazla bir süre önce, daha İsveç’e yerleşmemişken... Stockholm’de şiddet üzerine büyük bir konferans düzenlenmişti ve hükümetin pek çok bakanı da bu konferansa katılmıştı. O sıralar 10 yaşında olan en küçük kızım konuşmam sırasında tepegözdeki diaları değiştirmekte bana yardımcı olacaktı. Konuşmacılar arasındaki yerimize geçmeden önce kızıma dönüp “Adalet Bakanı’nın yanına oturacaksın!” dedim. “Benim için hava hoş” diye cevapladı. “Hareketlerine dikkat etmen lazım demek istedim!” diye fısıldadım. Aldırış etmeyen bir yüz ifadesiyle bana bakıp “İyi izlenim bırakması gereken sensin, ben değilim!” dedi.

İyi bir izlenim bırakmış olabilirim-ya da her şey deneyime değer verilmesiyle ilgili olabilir. Bunlardan bağımsız olarak on yıl sonra 1998’de İsveç hükümeti “Kadınların Huzuru” isimli beyannamesi (Hükümet Beyannamesi 1997/98:55) açıkladı. Bu beyannamede eşitliğe yönelik bir takım yasalar yer alıyordu ve daha çok erkeklerin kadınlara yönelik şiddetine yoğunlaşmıştı. Cinsel hizmet satın almayı suç sayan -ancak bu hizmeti vermeyi suç kapsamına almayan- fuhuşla ilgili yasanın yanı sıra, yeni bir yasa daha vardı: “Kadının Huzurunun İhlali” olarak da adlandırılan, kadının bütünlüğüne (tümünden) aykırı fiiller ile ilgili yasa. Yasanın arka planında şiddetin normalleştirilme süreci vardı. Şöyle açıklanıyordu: “Şiddet bulunan ilişkilerde, şiddet gündelik yaşantının sıradan bir unsuru haline dönüşür ve şiddet süreklilik kazanır. Bu süreçte işleyen pek çok mekanizma vardır ve ayrı ayrı ya da beraber işleyen bu mekanizmalar yoluyla istismar, ilişkinin her iki tarafı için de derin sonuçları olan bir sürece dönüşür.” Buna ek olarak “kadının bütünlüğünün ihlalinin” yakın ilişkide bulunan kadınlara karşı tekrarlayan ihlal suçları işlemek demek olduğu açıklanır ve verilecek ceza kararlaştırılırken, davranışın sistematik unsurlarının özellikle göz önünde bulundurulması gerektiği söylenir. Erkeğin nikâhlı olduğu ya da aynı çatı altında yaşadığı bir kadına yönelik şiddet fiillerinin söz konusu olduğu vakalarda ise suç “kadının bütünlüğünün tümünden ihlali” olarak tanımlanır.

“Kadının huzuru”nu bozma ile ilgili suç, şiddetin süreç olarak ele alındığı bir anlayışa dayanır. Bunun anlamı, şiddet içeren fiillerin

hukuktaki yaygın görüşte olduğu gibi birbirinden bağımsız olarak değil, bağlamı içinde ele alınmasıdır. Şiddet fiilleri, sistematik şiddete maruz kalmış kadınların şiddeti deneyimledikleri şekliyle ele alınır; bir diğer deyişle, -her ne kadar her bir şiddet fiili kendi başına önemsiz görünse de- kadınların şiddetin sonuçlarına dair deneyimleri bir suç kategorisi oluşturulurken yeterince göz önünde bulundurulur.

Kadınların Huzuru'nda, devam edebilmek için çoğu zaman mücadele vermem gereken bir çalışma ile yer almak benim için büyük bir onurdu. Bildiğim kadarıyla İsveç dünyada tekrarlılık gösteren (ve kadınların huzurunun ihlali olarak da adlandırılan) ihlalleri suç kapsamına alan ilk ve tek ülke.

İlk yıllarda şiddetin normalleştirilme süreci araştırmacılar ve siyasetçiler tarafından gayet hoş karşılanmıştı. Üstelik şiddeti kendi bedenlerinde, psikolojik yaralar olarak yaşayanlar tarafından da kabul görmüştü. Bu yalnızca İsveç için geçerli değildi; aynı deneyimi diğer İskandinav ülkelerinde, Almanya, Fransa, Çin, Güney Afrika gibi ülkelerde yaptığım sunumlarda da yaşamıştım, Rusya, Moğolistan, Suriye delegasyonlarıyla gerçekleştirdiğimiz toplantılarda da... Ve İngiltere'de ve ABD'de konuk profesör olarak ders verirken de...

İsveç hükümeti, pek çok araştırmacı ile birlikte bana da "eşit" İsveç'te erkeklerin kadınlara yönelik şiddetinin yaygınlığını ölçecek bir araştırma görevini verdi. Bu çalışma, 2001 yılında Tutsak Kraliçe isimli raporda sunuldu. Cesaret kırıcı sonuçlardan biri de her iki kadından birinin, yani kadınların yüzde kırk altısının, on beş yaşından sonra bir erkek tarafından şiddete maruz bırakıldığı idi. İsveç medyası bu sonucu olumlu karşılamadı; her şeyden önce bu sonuç, erkeklerin pek çoğunun şiddet kullandığını gösteriyordu. Bu noktada, bazı gazeteciler, başka araştırmacılarla beraber yürüttüğüm ritüel şiddet (yani ritüel çerçevesinde kullanılan cinsel şiddet) üzerine bir araştırma hakkında homurdanmaya başlamışlardı.

Araştırmama verilen destek yerini sert bir muhalefete bırakmıştı. "Toplumsal cinsiyet savaşı" isimli iki saatten fazla süren (hem de izlenme oranının en yüksek olduğu saatlerde yayınlanan) bir televizyon programında (ve programın pek çok tekrarında) bir gazeteci, erkeklerin kadınlara yönelik şiddetini anlamakta İsveç hükümetinin ROKS (İsveç'teki kadın ve kız çocukları için kurulmuş sığınma evlerinin ulusal örgütü) tarafından idare edildiğini, benim de ROKS'un başlıca ideologu olduğumu iddia etti. Normalleştirilme süreci üye-

rine yapılan araştırma, Tutsak Kraliçe adlı yayınlık araştırması ve ritüel şiddet, kuvvetli drama öğeleriyle sunularak, sonuçlarının kabul edilmesi mümkün olmayacak şekilde tanıtıldı. Medyanın geri kalanı da cadı avına dönüşen bu olayda yer aldı. İnsanlar etkilendi, öfkelenildi, bazıları benim profesörlükten alınmam gerektiğini savundu, bazıları ölüm tehditleri yolladı. İşverenim, yani Kuzey Avrupa'daki en eski üniversite olan Uppsala Üniversitesi'ndeki rektör yardımcısı, bu tepkilere daha fazla direnemedi ve araştırmalarımın tümü için -Norveç'te araştırma yaptığım yılları da kapsayacak şekilde- akademik sahtecilik incelemesi başlattı. Daha açık söylemek gerekirse, araştırma bulgularını, yani kadınların şiddet hakkındaki hikâyelerini, erkeklerin ve çocukların hikâyelerini ve yayınlık araştırmasına katılan 7000 kadının kendileri hakkında anlattıklarını uydurup uydurmadığım araştırılıyordu. Çalışmadaki diğer araştırmacılar hakkında yürütülen herhangi bir soruşturma yoktu.

Başka kimsenin araştırmasının böyle engizisyon benzeri bir tavrıyla soruşturulduğunu sanmıyorum. Uzun ve bitkin bir araştırmadan sonra şüphelerin yersiz olduğu ortaya çıkmıştı, ben de aklanmıştım. Durumun telafisi için bir takım maddi ve sembolik tazminatlar verilmişti, ancak kişiliğime ve araştırmalarımaya yönelik suikast hayatın bir gerçeği haline dönüşmüştü. Bilindiği üzere, kirlilik "ününü" temizlemek, gerçek keri temizlemekten daha zordur.

25 yıl sonra, başka kadınlar, eşleri ve çocuklarıyla yapılan mülakatlara dayanarak, birkaç tamamlayıcı ek, düzeltme, yeni şekil ve ayrımlarla İsveç-ROKS'un talebi üzerine yazdığım normalleştirilme sürecinin 2004 yılı baskısı şimdi Türkçe'ye çevrildi.

Başarılı olduğu dönemde şiddetin normalleştirilme sürecinin, Kadınların Huzuru aracılığıyla bir suç kategorisinin şekillendirilmesinde rol oynadığını görmek büyük bir onurdu. Şimdi normalleştirilme sürecinin Türkçe olarak basımını görmek -daha önceki tepkilerin verdiği zararı da göz önünde bulundurunca- daha büyük ve daha derin bir onur. Ve kitabın hem İsveç'te yaşayan Türkiye kökenli kadınlarca hem de Türkiye'deki kadınlarca okunacağını bilmek, tarifi mümkün olmayan bir mutluluk.

Stockholm, Nisan 2009

Eva Lundgren

Önsöz

“Şiddetin Normalleştirilme Süreci” 20. yaşına giriyor

Bu yıl, 2004’te, hem ROKS hem de “Şiddetin Normalleştirilme Süreci” 20. yaşlarına giriyor!

Daha sonraları “Şiddetin Normalleştirilme Süreci”ni şekillendirecek fikrin tohumları “Tanrı sevdiklerini şiddetle cezalandırır”da bulunabilir. 1984’te yayınlanan bu çalışmamda, kadına yönelik şiddet üzerine yaptığım ilk mülakatları sunarak, kadınlarla ilişkimi bir öğrenme süreci olarak tanımlamış ve bazı tekrarlayan ve acı veren izlenimlerimi vurgulamıştım. Bunlardan biri de şuydu: “Şiddetin normalleştirilmesi, özellikle de erkeğin rolü ile baskı, kısıtlama, korku ve şiddet arasındaki yakınlık ve geçişler... Gerçekten de bir ilişkide daha alttan alta ifadesini bulan ‘doğal’ erkek otoritesi ile psikolojik ve fiziksel kısıtlama, korku ve şiddet arasındaki sınırı çizebilmek kolay değil. Beni etkileyen bir diğer nokta da, kadınların şiddetle mücadele yöntemi olarak kendi kendilerini cezalandırması ve arka planda tutması” (Lundgren 1984, s. 52).

Bu izlenimlerimi açıkladıktan sonra, kadınların neden erkeklerin şiddetle ilgili tutarsız açıklamalarını kabul ettikleri sorusunu ortaya atmış ve zaman zaman şiddeti açıklamakta “gelişmeci bakış açısı” olarak da anılan “normalleştirme” kavramı ile bu soruyu şöyle cevaplamıştım: “Eğer kadınların söylediklerine iyice kulak verirseniz, siz de anlayacaksınız. Bu sözlerde tehdidi, kısıtlanmayı, şiddeti, beynin yıkanmasını ve bir insanın direnci kalmayana kadar nasıl yıpratıldığını görebilirsiniz. Ama aynı zamanda ıstırapın içinde nasıl tutunacak bir şeyler bulduğunu, sağ kaldığını da...” (age, s.66)

“Şiddetin Normalleştirilme Süreci”nin ilk versiyonunu 14-15 Kasım 1988’de Stockholm’deki bir konferansta sundum. (Bu sunum, 14/89 sayılı Jamfo raporunda yer aldı. Daha sonra gözden geçirilmiş olarak ROKS tarafından 1991’de basıldı.) Bu konferansta bakanlar Anna-Greta Lejon ve Margot Wallström, toplumsal cinsiyet temelli şiddeti, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayandırmışlar ve kadınlar üzerindeki toplumsal baskının nihai göstergesi olarak işaret etmişlerdi. Bu yaklaşım, İsveç’in konuyla ilgili daha sonra oluşturduğu

resmi anlayışın da temellerini teşkil ediyordu. İşin aslı, kadına yönelik şiddet ilk defa bir Hükümet Beyannamesi'nde toplumsal cinsiyet meselesi olarak tanımlanıyordu (Beyanname 1990/91: 113): "Şiddet cinsiyetler arası iktidar ilişkilerinde eşitsizliğin hüküm sürdüğünün göstergesidir". Erkeklerin kullandıkları şiddeti iktidarın nihai göstergesi olarak almak, şiddetin güçsüzlük belirtisi olduğunu öne süren yaklaşımlara, yani İsveç'te şiddeti "normal" erkeklerin değil, psikolojik ya da sosyal yönden yoksun erkeklerin uyguladığı yolundaki inanışlara, açıkça bir karşı çıktı.

Burada feminist bir zafer ve başarılı bir yenilikçi ruh hakkında kurduğumuz bu küçük öykü, elbette, "Şiddetin Normalleştirilme Süreci'ne, yukarıda bahsi geçen cinsiyet eşitliği konulu Hükümet Beyannamesi'ne ve "Kadınların Huzuru"na yönelik direnişin güçlü olduğunu gizleyemez (Sou 1995: 60 ve Beyanname 1997/98: 55). Yorumlar üzerindeki mücadele devam ediyor. Öte yandan, yerleşmiş, kökleri derindeki anlayışların işlevsel olduklarını ve bunu şiddeti gizleyerek, küçümseyerek, mazur göstererek geçerli ve değişmez görünmelerine borçlu olduklarını görüyoruz. Yine de somut şiddet ile karşı karşıya kalındığında, İsveç'teki kadın sığınakları örneğinde olduğu gibi, asıl feminist yöntemlerin işlevselliği kanıtlanıyor. Bu nedenle kırmızı çoraplılar¹ sınırları aşsalar da, Brüksel'den Brezilya'ya, Norveç'ten Karlstad'a kadar götürülseler de, çeşitli şekillerde zararsız hale getirilmeye çalışılsalar da, renklerini kaybetmiyorlar.

Güçlü bir inancım var: Sadece şiddetin feminist analizi ve sıfır tolerans (erkeklerin uyguladığı şiddetin sıfırlanması, kadınların hayatının şiddetten arınması ve erkeklerin daha değerli olduğu fikrinden kaynaklanan aşırı kendine güvenin sıfırlanması) kadınların hayatının değerine dair kesin hedefimize ulaşmamızı sağlayabilir.

ROKS'a "Şiddetin Normalleştirilmesi-İki Taraf, İki Strateji!" isimli makalemi düzenlemem ve tamamlamam konusunda benimle iletişime geçtikleri için çok teşekkür ederim. Bu basımda da, eski basımda olduğu gibi, bana ilk araştırmamda kadınların verdiği ipuçlarını takip ediyorum. Bu fikir, şiddet gören başka kadınlarla, onların

1 Kırmızı Çoraplılar: Şubat 1969'da Shulamith Firestone'un New York Radical Women' dan ayrılışyla kurulmuş olan radikal feminist Kadınların Özgürlüğü Hareketi. Burada bu hareketten bağımsız olarak "Radikal Feministler" anlamında kullanılmıştır.

şimdiki ve geçmişteki partnerleriyle ve çocuklarıyla yaptığım mülakatlar sayesinde derinleşti ve gelişti. Ayrıca normalleştirmenin analizinin İsveç'teki politik ve akademik söylemlere nasıl oturduğuna dair de bir fikrim var: Yabancı kuş, İsveç'te kendine bir yuva buldu!

Umarım bu kitap konu hakkındaki bilgiye, erkeklerin uyguladığı şiddetle mücadeleye olan bağlılığa ve yenilmez cesarete katkıda bulunur!

Ocak 2004

Eva Lundgren

Sosyoloji Profesörü

Sosyal Bilimlerde Feminist Çalışmalar

Uppsala Üniversitesi

eva.lundgren@samgenus.uu.se

Giriş

Şiddetin Bir Süreç Olması Ne Demektir?

Şiddetin normalleştirilme süreci, kadın açısından bakıldığında, aynı zamanda bir değerini kaybetme sürecidir. Buna paralel olarak, erkeğin şiddet kullanımı gelişir ve bu şiddet normal kabul edilerek yaşanır. Şiddetin sonuçları korkutucudur, dolayısıyla şiddet uygulayanların akli dengesinin yerinde olmadığını düşünmek daha cazip gelir. Ya da iyi ve düşünceli partnerinin “öyle olmadığını”, “öyle bir şey yapmayacağımı” düşünmek istemek mümkündür; şiddet kullanmasının nedeni yaşadığı sorunlardır, işyerinde çok stresli günler geçirmesi ya da eskiden beri psikolojik problemleri olmasıdır. İleriki bölümlerde şiddetin normalleştirilmesinin nasıl bir şey olduğunu göstermeye çalışacağım ve bunu yaparken paradoksal olarak aslında ben de bir normallik perspektifinden faydalanacağım.

Neden “neden” dememeli?

Şiddetin gelişmesi ve desteklenmesini bir süreç olarak görmek, şiddeti anlamlandırmak için kullanılan kök salmış anlayışlardan oldukça farklıdır. Şiddeti açıklayan yaklaşımlarda genellikle şiddetin nedenleri üzerine durulur: En başta erkek neden vurur? Böyle bakıldığında, şiddetin bundan sonraki kullanımları birbirinden bağımsız birtakım olaylar olarak ele alınır: Şiddetin sabitleşmesi, gelişmesi ve onaylanması sanki hiçbir açıklama gerektirmemektedir.

Oysa bu bakış açısı, kadın ve erkek deneyimlerinin birbiriyle ilişkisini, şiddet deneyimlerinin birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceğini, kadınların bu deneyimlerin birbiri ile ilgili olduğunu söylediklerini, bir ömür boyunca şiddet deneyimlerinin daha “huzurlu” ve özel deneyimlerle aslında eşzamanlı olarak gerçekleştiğini gözden geçirir. Şiddet süreci, hayatın diğer alanlarıyla ilişki içindedir ve bu

alanların aynı zamanda bir parçasıdır. Kültürel bağlamda, birbirimizi cinsiyetli, yani kadın ve erkek olarak algılarız. Etrafımız kadınlık ve erkeklikle ilgili olarak uymamız beklenen birtakım kültürel imge ve kavramlarla doludur; bunlara karşı çıktığımız takdirde, seçimimizin sonuçlarına katlanacağımız kabul edilir. Erkekler açısından bakıldığında şiddet süreci, toplumsal cinsiyetin kurulmasında aktif bir rol oynar. Bu süreçte toplumsal cinsiyete dair varolan resim, şiddete dair yerleşik açıklamalarla -genellikle nedenselliğe dayalı az ya da çok çeşitlilik gösteren mitlerle- beraber kullanılır.

Dolayısıyla, şiddet olaylarını birbirinden bağımsız bir biçimde ele alan “nedensel” açıklamalar yerine, ilişkilerde şiddetin nasıl sabitleştiğini ve onaylandığını anlamaya çalışmak daha verimli olacaktır. Bu da şiddet sürecinde kullanılan mekanizmaların -ve stratejilerin- ve bunların sonuçlarının hem ayrı hem de birlikte incelenmesi demektir. Bu stratejilerin -az ya da çok hepimiz tarafından benimsenen bir ortak miras anlamında- kültürel olduğundan söz edebilir miyiz? Toplumsal cinsiyet konusunda kafamızda oluşan resim ile bu stratejiler nasıl ilişkilendirilebilir? Bu açıdan bakıldığında, stratejilerin cinsellik ve iktidar ilişkileriyle ilgisi nasıl kurulabilir?

Şiddet sürecinde belirli bir dinamik oluşur ve şiddetin sonuçları-yoğun deneyimler, topyekûn yıkım-bir süre sonra şiddetin nedeni haline dönüşebilir. Bunun için, bizim gibi neden odaklı toplumlarda yaygın olduğu üzere şiddetin “nedenlerinin” tek boyutlu ve herkes tarafından tamamen anlaşılabilir olduğunu düşünmek yanıltıcıdır. Aynı şekilde, insanların işaret ettikleri “nedenleri” çözerek şiddet problemini ortadan kaldırmak da mümkün değildir.

Şiddeti bir süreç olarak görmek, şiddeti yukarıda belirtilen nedensel açıklamalardan ayrı tutmaktır. Nedensel açıklamalar, bireysel psikoloji ve sistem teorisi açıklamaları ile sosyal uyumsuzluk gibi hepsi de İsveç'te şiddet ile ilgili olarak kabul edilen “gerçeklikleri” kapsar². Tüm bu açıklamalar, şiddet sürecinin parça parça ele alınmasına ve dayanın bireysel ve özel bir olay olarak görülmesine yol açar. Normal, sıradan erkekler ile şiddet gösteren erkekler arasındaki bağlantı gözden kaçırılır. Kadın ve ilişki konusunda da aynıdır.

2 Bkz. “Kadınlara yönelik erkek şiddetini anlamak için bazı çerçeveler” bölümü. İsveç'te şiddet ile ilgili kabul gören “doğrular”, uluslararası anlamda yerleşik pek çok anlayış ile de örtüşür (Brantsaeter, 2001).

Cinsiyetli bir süreç

Şiddet konusunda süreci vurgulayan bir bakış açısı, bu türden olası bağlantıları görünür kılabılır ve inceleyebilir. Bu çalışmada “cinsiyetlendirme” sürecinin altı çizilmektedir. Bunun nedeni basittir: Şiddet uygulayan erkekler, şiddet sahnesinde erkek olduklarını vurgularlar. Bu vurgunun hem kadınlar açısından hem de bu erkeklerin ne demek istediklerini anlamaya çalışan araştırmacılar açısından önemli sonuçları vardır. Bu sözlerden yola çıkılarak, şiddetin normalleştirilmesinin, yani normal olarak algılanmasının, toplumsal cinsiyet kavramıyla, “normal” erkek ve kadınların “nasıl oldukları”, nasıl davrandıkları ile ilgili normlarla ilişkisini görebiliriz. Kültürümüzde, toplumsal cinsiyeti, kadınlık ve erkeklik kavramları ile cinsellik ve iktidar kavramlarının nasıl ilişkilendiğine bakmadan anlayamayız; bu ilişki şiddet uygulayan erkeklerin söylemlerinde kendini açık eder.

Bir başka deyişle: Şiddet sarmalındaki kişiler için şiddet, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve iktidar sıkı sıkıya birbirinin içine geçmiştir. Ve bu kişiler bir fanus içinde yaşamamaktadırlar; anlatım, açıklama ve kavrama çabalarında toplumda kök salmış toplumsal cinsiyet ve şiddet gibi kavramlardan faydalanırlar.

Toplumda kök salmış kavramlardan bir örnek vermek gerekirse, kadınların erkekler için kolay erişilir (hem bakım hizmeti vermek hem de cinsellik yönünden) olması gerektiği fikrinden bahsedebiliriz. Ya da, şiddet konusunda “doğru” kabul edilen fikirler arasında, şiddet uygulayan erkeklerin psikolojik ya da sosyal sorunları olduğu, örneğin işsiz, alkolik veya toplumun dışına itilmiş kimseler oldukları inancını sayabiliriz.

Eğer şiddetin normalleştirilmesini bir süreç olarak ele almak istiyorsak, bu bakış açısını kaybetmemeliyiz. Ancak, konuya bu bakış açısından odaklandığımızda, şiddet içeren ilişkilerin normal olarak adlandırılan ilişkilerden özünde çok farklı olmadığını da hemen göremeyiz.

Ve tabii, ne şiddet içeren ilişkileri ne de huzurlu ilişkileri durağan birimler olarak ele alacağız. Bir arada sürdürdükleri yaşantılarında, kişiler hem hayatla hem de birbirleriyle durağan olmayan ilişkiler kuruyorlar; dolayısıyla hem kendileri hem de hayatları sürekli deği-

şiyor. Bir arada sürdürülen yaşamlar da, şiddet içersin ya da içermesin, bir süreç olarak ele alınabilir.

Süreç ve normallik

Buraya kadar, normalleştirilme sürecinde şiddetin sıradan bir şey olarak deneyimlendiğini, yani zaman içinde normal bir şey olarak algılanmaya başlandığını ve kökleri derinlere giden “normal” toplumsal cinsiyet normlarıyla olan ilişkilerini vurgulamaya çalıştım. Bunun sonucunda, süreçsel bir bakış açısının, şiddetin normallik bakış açısından çalışılmasını gerektirdiğini görüyoruz. Niteliksel bir takım çalışmalar sayesinde, şiddetin en başta sosyal uyumsuzluk ile değil, sosyal normallikle açıklanması gerektiği uzun süreden beri bilinen bir gerçek; şiddet uygulayan erkekler pek çok sosyolojik değişken açısından bakıldığında toplumsal görevlerini oldukça iyi yerine getiren kişiler. Bu kitap çerçevesinde analizi yapılan pek çok ampirik veri (örneğin görüşme yaptığım kadın, erkek ve çocukların hikayeleri gibi) için de aynı şeyi söylemek mümkün. İstatistiklerde de benzer bir tablo ortaya çıkıyor: alkol kullanımı, sosyal uyumsuzluk, eğitim, iş, doğum yeri (Lundgren ve diğerleri, 2002) ya da kişisel/çocukluk dönemi verileri ele alındığında, şiddet uygulayan erkekleri, uygulamayan erkeklerden ayıracak herhangi bir kalıp bulmak mümkün değil.

Üstelik huzurlu bir ilişki ile şiddet içeren bir ilişki arasında zeminin kaygan olduğunu, erkeğin üstünlüğünün şiddete, kadının tabi olma konumunun da itaate ve dayanın kabul edilmesine dönüştüğünü görüyoruz. Bu hem fiiliyatta hem de duygusal düzeyde ve yorumlama düzeyinde geçerli bir fikir. Her şeyden evvel, sevgi ile şiddet arasındaki ayrımın silindiğini, bunun da toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkeklikle ilgili olarak yerleşik görüşlere, daha doğrusu bir kültürel normallığe dayanılarak yapıldığını görüyoruz. Dolayısıyla huzurlu bir ilişkiden şiddet içeren bir ilişkiye geçişi, şiddet uygulayan ya da şiddet gören kişinin hastalıklı, sapkın, patolojik özellikleriyle ya da ailevi şartlarıyla açıklamak anlamlı olmuyor.

Hem toplumsal cinsiyete dayalı şiddete yönelik feminist bakış açısını hem de İsveç'teki yeni politik bakış açısını anlamak için şiddet, iktidar ve normallüğün birbiriyle bağlantılı olduğu noktasından

hareket etmemiz gerekiyor. Şiddetin iktidar ve kontrol ile ilgisi ve “normal” iktidar ilişkilerine dayalı olduğu sık sık dile getirilir. İktidar ve toplumsal cinsiyetin birbiri ile ilişkili olduğunu söylediğimizde bunun anlamı, normallığın erkekler ve kadınlar arasında zaten var olan güç eşitsizliğine dayalı olduğudur. Carin Holmberg’in “Sevgi Denilen Şey” (1993) isimli kitabında da gösterdiği üzere, hâkimiyet/ tabi olma ilişkisi normal ilişkilerde şiddet kullanılmadan da kurulabilir ve normalleştirilebilir. İyi bilinen bir sloganı hatırlatırsak “şiddet türlerin farklılığı ile değil seviyelerin farklılığı ile ilgilidir”; ki bu da kültürümüzde normal olarak adlandırılan ilişkilerde de bulunur.

Göstermeye çalıştığım gibi, güç eşitsizliği kültürel anlamda “normal” olarak algılanan toplumsal cinsiyet resminin -ki hâkim erkeklik ve kadınlığından birbirinden farklı olarak kurulduğu bir toplumsal cinsiyet kültüründe ben bunu kültürel normallik olarak adlandırıyorum- vazgeçilmez bir parçasıdır. İnceden inceye erkeklik üstün olanı simgeler. Statüsü ve iktidarı vardır: Örneğin yorumlama hakkı onundur. İktidar hem meşru yollardan hem de şiddete başvurmak gibi gayrimeşru yollardan kullanılabilir. Her ne kadar yasal olarak şiddet kullanmak meşru sayılmasa da, dayak atan bir erkek daha az erkek olmaz, bilakis daha erkeksi bile görünebilir. Dolayısıyla kültürel anlamda şiddet kullanmak meşru kabul edilir. Bu ikilikte kadın olmak bu özelliklerin tam tersini yapmayı gerektirir: Tabi olmayı, örneğin hem cinsel hem de bakım hizmeti vermek anlamında ulaşılabılır olmayı. Buna mukabil, kadınların erkeklerin üstünlüğünü, hâkimiyetini, cüzdanını ya da başka iktidar özelliklerini; erkeklerin de kadınların ulaşılabılırliğini ve erkeklere bağımlılığını çekici bulduğu varsayılır.

Şiddeti normallik bağlamında ele aldığımızda pek çok nokta ile ilişkisini görebiliyoruz: Şiddet sıradan bir şey olarak, yani normal olarak algılanır. Şiddet kültürümüzde normal kabul edilen toplumsal cinsiyet kavramı ile ilişkilidir, yani şiddet kültürel olarak normal olan ile bağlantılıdır. Ayrıca şiddet sosyal olarak normal bir çevrede, bu çevre ile gayet uyumlu erkeklerce uygulanır, dolayısıyla şiddet sosyal olarak normal olan ile ilişkilidir. Daha açık söylemek gerekirse, şiddet kadınlar ve erkekler arasında zaten var olan “normal” güç eşitsizliği ile ilgilidir.

Kitapla ilgili kısa bir not

“Kadınlara yönelik erkek şiddetini anlamak için bazı çerçeveler” bölümüne ek olarak bu basımda, önceki basımlardan farklı olarak şiddet sürecinde yaratılan toplumsal cinsiyete ve erkeklerin bu süreç ile ne elde ettiklerine bakıyorum. Kadınların bu sürece nasıl alıştıklarını ele alırken, şiddete alışmanın aktif bir davranış olduğu noktası üzerinde duruyorum. Alışmanın yıkıcı sonuçlarını, kadınların şiddet gerçekliği karşısında şiddetle ilişkilene ve onunla baş etmeye zorlandığı dinamik bir sürecin onları nasıl harap ettiğini göstermeye çalışıyorum. Burada en tehlikeli mekanizma şiddetin içselleştirilmesi -erkeğin gerçekliğinin kadının gerçekliği haline dönüşmesi- ve ben de bunu oldukça kolay tespit edilebilen dönemler ya da aşamalar ile açıklıyorum.

Bu kitapta elimdeki verilere dayanarak şiddet sürecinin dinamiklerini kendi bakış açımdan göstermeye çalışıyorum. Bu nedenle metinde mümkün olduğunca sürekliliği ve tutarlılığı sağlamaya çalıştım. Ayrıca, ne görüşlerimle uyumlu ne de uyumsuz olan başka araştırmalara ya da literatüre gönderme yaptım. Dolayısıyla “Kadınlara yönelik erkek şiddetini anlamak için bazı çerçeveler” bölümünde yer alan birkaç gönderme dışında başka çalışmalara kitapta pek yer vermedim.

Kitabın ilk basımında araştırmam iki grup kadınla (22 kadın) yaptığım çalışmaya dayanıyordu. Daha sonra dört grup kadınla (40 kadın), onların partnerleri (ya da eski partnerleri) ile ve (daha sonraları) çocuklarıyla çalışma yaptım; her seferinde daha geniş bir örneklem içinden bizler için anahtar niteliğinde olabilecek vakaları seçtim. Bir süre sonra bu kadınlardan biri, Helene, kitapta geçen sözlerini değiştirmek istedi. Ben de bu basımda onun direktiflerine uygun olarak istediği değişiklikleri yaptım. Daha sonra, hem bu çalışmayı beraber yürüttüğüm kadınlardan hem de doktora öğrencilerinden İsveç'e özel şartları içeren yorumlar geldi. Bu basımda sözlerine yer verdiğim kadınlardan biri de Kerstin. Kendisiyle “Senin Sınırlarında: Bir Kadının Dayak İle İlgili Öyküsü” (Viby 2001) isimli kitabı vesilesi ile tanıştık, sonra da iyi birer arkadaş olduk. Kendisi onun da sözlerine yer vermemi istedi. Kerstin'in kitabının ilk kopyasını okudum. Dondurucuydu, kalbim öyle çarpıyordu ki birden duracak san-

dım. Bunun normalleştirme sürecinin en konsantre hali olduğundan emindim.

Bana en sık gelen eleştirilerden biri şu: “Şiddet süreci senin tarif ettiğinden daha farklı geliyor olabilir.” Kesinlikle! Çünkü onu tarif etmiyorum; şiddetin normalleştirilme süreci akademik dilde analitik ya da teorik olarak adlandırılan bir model. Ben işte bu modelin altında yatan mekanizmaları, bu mekanizmaların beraber ya da ayrı ayrı olarak süreçte ne gibi dinamiklerin oluşmasında rol aldıklarını ve şiddetin yol açtığı kalıpları anlamaya çalışıyorum. Tüm somut vakalarda bu süreç farklı görünebilir; benim yapmaya çalıştığım ise birlikte düşünebileceğimiz bir model yaratmak.

Modelde belirtilen araçlar, olayların somut gelişimini anlamamızı sağlayabilir.³ Ben buna inanıyorum. “Kendimin nasıl da farkına vardım” diyerek sesini yükselten kadınlarla tanıştığım da bu inancım pekiyor.

Şiddetin normalleştirilme süreci teorik bir modeldir.

3 Bu çalışmanın son aşamalarında, Carin Holmberg ve Viveca Enander tarafından yazılmış “Neden ayrılıyor?” (2004) isimli bir kitap elime geçti. Yazarlar, normalleştirme sürecini teorik değil de somut bir model olarak ele aldıkları için kitap bir yanlış anlamadan yola çıkıyor. Benim oluşturduğum model şiddet sürecinin somut kadınlar için nasıl işlediğini elbette yansıtmıyor: Tüm kadınlar aynı değil ve tabii ki farklı farklı hareket ediyorlar. Böyle olduğu kitabın devamında görülecektir. Holmberg ve Enander bunu yanlış anlamışlardır.

Erkeklerin Normalleştirme Süreçleri: Erkek Olmak=Kadınları Kontrol Altına Almak

Şiddet uygulayan erkeklerle görüşme yapmaya başladığımda zaten partnerleriyle görüşmüş ve partnerlerinin deneyimleri üzerinden şiddet süreci üzerine bir takım temel bilgiler edinmiştim. Sürecin, tarafların toplumsal cinsiyet gerçeklikleriyle ilişkili olduğu çok açıktı. Kadınlar eşlerinin şiddet içeren hareketlerinden bahsettiklerinde, erkeklik ile kadınların kontrol edilmesinin ilişkisi ve erkeklerin şiddet üzerinden erkek oldukları da ortaya çıkıyordu.

Geriye dönüp baktığımda, şiddet hakkında yerleşik sosyal “gerçeklerin” ilk başta bunu ve dolayısıyla kadınların hikâyelerini anlamamı nasıl engellediğini görebiliyorum. Örneğin bazı erkeklerle yaptığım mülakatlarda neden kadınları dövdüklerini sormuştum. Şiddet ile sorunların birbiriyle bağlantısı olduğunu, şiddetin bir şekilde problemlili bir durumla, geçmişle ya da çocuklukla ilgili olduğunu varsaymışım. Örtülü olarak, erkeğin şiddet kullandığına göre çocukluğunda ya da şimdiki hayatında bir problem olması gerektiğini düşünmüştüm. Oysa şiddet gören kadınlar başka bir noktayı vurgulamaktaydılar: Belki de erkekler şiddet kullanarak bir şey elde ediyorlardır... Ancak ilk başta taktığım gözlükler kadınların bana başka bir şey anlatmaya çalıştıklarını görmemi engelliyordu. Bu gözlükleri bir kenara bırakıp fikirlerimi yeniden gözden geçirdiğimde, sorularımı başka bir temele dayanarak yeniden oluşturduğum. Problem olduğu varsayımını bir kenara bıraktım, erkeklerin şiddetten kazandıkları üzerine yoğunlaşan başka sorular sormaya başladım.

Bir süre sonra kadınların beni önemli bir yola sevk ettikleri ortaya çıktı. Erkeklerle neden şiddet kullandıklarını sormayı bırakmadım, ama artık belirsiz bir ön kabulden yola çıkan sorular değildi bunlar. Kadınlar bana ayrıca üzerinde duracağım bir yol daha açtılar: Şiddet sürecinde, şiddetin yol açtığı duygulara büyük önem verildiğini gördüm.

Erkekler açısından bakıldığında, şiddetin normalleştirilme sürecinin erkeğin erkekliğinin oluştuğu bir toplumsal cinsiyet yaratılması süreci olduğunu fark ediyoruz. Erkeklerin bakış açısından şiddetin normalleştirilmesi ile ilgili olan bu bölümde sırasıyla şu konulardan bahsedilecek: Erkekler şiddet kullanarak bir şey elde ediyorlar mı? Şiddetin bir strateji olduğunu, yani şiddetin bir araç olduğunu söyleyebilir miyiz? Şiddet diğer araçlarla bağlantılı mı? Erkeklerin dayacağı nasıl meşrulaştırdığına, şiddetin duygusal taraflarına ve erkeklerin bunlarla ilgili yorumlarına bakarak, şiddet kullanarak ulaşılan olası “kazançları” anlayabilir miyiz?

Bu çerçeveyi kullanarak, şiddet kullandıklarında erkeklerin “nasıl erkekler haline dönüştüklerine”, dolayısıyla burada ne tür bir erkeklik ile karşı karşıya olduğumuza yoğunlaşıyorum. Şiddet sürecinin kaçınılmaz olarak kadınlar için de bir cinsiyetlenme sürecine dönüştüğünü, kadınlara yavaş yavaş kadın olmanın içeriğinin atfedilmeye başlandığını ve kadınlığını kendi kendine kurmasına çok az müsaade edildiğini göstermek istiyorum. Bir başka deyişle sorumuzun “şiddet sahnesinde nasıl bir kadınlık üretiliyor?” olduğunu söyleyebiliriz.

Sürece dayalı bir bakış açısı yoluyla aslında, şiddet gündelik hayatta normalleştirildiğinde kadınlara ve erkeklere ne olduğuna yoğunlaşıyoruz. Olanlar çok çarpıcı, hatta bazılarına göre aşırı. Aynı zamanda, başka bir açıdan bakıldığında burada olanların tanıdık, “normal” toplumsal cinsiyet çerçevesiyle ilişkisini görmek de mümkün. Kitabın bu bölümünde erkeklerin bakış açısından yola çıkarak her iki tarafın da şiddet sürecinde toplumsal cinsiyetin kurulması açısından (erkek ya da kadın olmanın anlamı açısından) nasıl değiştiğine yoğunlaşacağım. Kadınların bakış açısını tartışırken, odağımız da değişiyor ve çarpıcı bir değersizleştirilme süreci tartışmamızın ana başlığı oluyor. Değersizleştirilme sürecini, şiddet normalleşirken kadınların tehlikeli bir değişim sarmalına girmesi, erkeğin gerçekliğinin kadının gerçekliği haline dönüşmesi ve kadının tamamıyla yenik düşmesi olarak açabiliriz. Kitabın bununla ilgili bölümünde şiddetin vahim sonuçlarını inceliyoruz.

Kadınların yaşam alanlarının kontrol edilmesi

Partnerlerini döven erkekler -ki çoğunun çocuklarını da dövdüklerini biliyoruz- daha çok evdeyken ve eşleri ile başbaşaiken dayak atmayı tercih ederler. Nerede, nasıl ve ne kadar dayak atacaklarını dikkatle kontrol ederler. Dolayısıyla buradaki şiddet kör değildir. Kadına yöneltilmiş kontrollü bir harekettir ve dayak atan erkek, kişiyi, yeri ve zamanı denetimi altında tutar. Diğer bir deyişle, dayak fiili esnasında ve dışında kontrolü elinde tutan erkektir. Bu sebeple, erkeklerin dikkatlice yönlendirdikleri ve neredeyse tamamen kontrolleri altında tuttıkları bu hareketle ne elde ettiklerini incelemek için yeterli sebebimiz var.

Duygusal kontrol ile sınırların belirlenmesi

Erkeklerin şiddet uygularken duygularını kontrol edip etmediklerine bakmak, bizlere fiilin gerçekleştiği esnada erkeklerin kısa vadeli olarak ne elde ettiklerini gösterebilir. Çalışmanın genelinde erkekler çok öfkeli olsalar bile böyle bir kontrole sahip olduklarını belirttiler:

“Hiçbir zaman kontrolümü kaybedecek kadar tahrik olduğumu hatırlamıyorum. Ama gerçekten çok sinirli olabiliyorum, (partnerim) saçma sapan projelerinden bahsetmeye başladığımda tamamen keyfim kaçıyor. Ve tabii ben de ona vuruyorum. Ama bunu sınır koymak için yapıyorum. Sınırları koymam lazım.”

Bu, çok tipik bir ifade. Merkezinde ise “sınır koymak” var. Erkekler, kadınların hareketlerine bir sınırlama getirmek için vurduklarını, kadın sınırın nereden geçtiğini hemen anladığı için de bunun etkili bir yöntem olduğunu söylüyorlar. Yukarıdaki sözleri söyleyen Dagfinn, partneri Randi'nin aile meselelerini arkadaşlarına açtığında ya da bazı konularda emrivaki yaptığında kontrollü, “soğuk” bir şekilde partnerine sınırlar koymanın hayli etkili olduğunu söylüyor. Dagfinn'e göre böylece sınırın nereden geçtiğini anlatmış oluyor, çünkü bunu kelimelere dökmesi mümkün değil.

Dagfinn, Randi'nin sosyal alanına sınırlamalar getirmesi gerektiğini düşünürken, diğer erkekler kadınların yaşam alanlarının baş-

ka taraflarını sınırlandırmak gerektiğine işaret ediyorlar. Erkeklerin neleri olumsuz buldukları ve dolayısıyla nelere sınırlama getirmek istedikleri erkekte erkeğe ya da zaman ve mekana bağlı olarak değişiyor. Yine de erkeklerin ifadelerinde bir kalıp bulmak mümkün: En etkili yöntem duygusal anlamda kontrollü olarak sınırları çizmek olduğu için, fiil esnasındaki duygusal (yüksek derecede ya da tamamen) kontrole yapılan vurgu. Bu nedenle fiil sırasındaki duygusal kontrolü, kadınların yaşam alanını kontrol edebilmek için sınır çizmek şeklindeki anlamıyla beraber ele almalıyız.

Hem kamuoyunda hem de özellikle psikoloji ve psikiyatri alanındaki bazı araştırmalarda, erkeklerin "sınırdan gözleri dönmüş vaziyette", "tamamen agresif bir şekilde" yüksek oranda düş kırıklığıyla dayak attıklarına, kendilerini kaybederek vurduklarına ya da "yetersiz dürtü kontrolü" yüzünden şiddet kullandıklarına dair yaygın bir fikir vardır. Bu açıklama agresif olmak ile şiddet arasında otomatik bir bağ varsayar. Ancak, şiddet kullanan erkeklere göre bu böyle değildir; erkeklerin kullandığı şiddetin yönü bellidir ve kontrollüdür (fiilin gerçekleştiği sıradaki duygusal kontrol söz konusu olsa bile), bu da kadınların yaşam alanlarının sınırlanması ile ilgilidir. Buradan bakıldığında, erkeklerin dayak atarak pek çok şey elde ettiklerini görürüz. Kısa vadede, yani şiddet sırasında, bir sınır belirlemeye ve kadının yaşam alanında istediği bölümleri kontrol etmeye çalışır.

Uzun vadede ne elde ettiklerini ise, şiddetin tecrit edilmesi ve şiddetle ilginin nöbetleşe olarak kullanılması konularını inceledikten sonra göreceğiz.

Tecrit ederek sınırların yerinin değiştirilmesi

Dagfinn'in sözlerinde erkeklerin şiddet uygulamaları ile ilişkili olarak kullandıkları başka bir kontrol mekanizmasının ipuçlarını da bulmak mümkün: Tecrit. Genellikle erkekler şiddet uyguladıkları partnerlerini fiziksel ya da zihinsel olarak tecrit ederler. Fiziksel anlamda, kadın, erkeğin onaylamadığı kişileri göremez, işyeri dışında bir sosyal yaşantısı olmasına izin verilmez ya da erkek, kadının ev dışında çalışmasına izin vermez. Zihinsel anlamda ise, kadın başkalarına evdeki yaşantıları hakkında (en azından ilişkileri çerçevesindeki

aşk ya da şiddet gibi özel aile meseleleri hakkında) bilgi veremez. Kadınların bakış açısından normalleştirme sürecini incelediğimiz bölümde göreceğimiz üzere, zaman zaman kadınlar bunda kendileri için bir yarar da görürler. Kendilerine olan saygularının son kırıntısı belki de başkalarının bilmemesi ile onun “öyle olduğunun”, bakılması gereken, sınırlarını bilmeyen, değersiz biri olduğunun bilinmemesi ile kalır. Göreceğimiz üzere, kadınların bakış açısından tecridin sonuçları vahim ve oldukça tehlikelidir. Dagfinn, Randi'nin başka insanlara aile meselelerini anlatmasından hoşlanmaz ve onu engellemeye çalışır. Bu yüzden, kendisinin de ifade ettiği üzere, serinkanlı ve hesaplı bir biçimde ona vurur. Bunun yanı sıra her seferinde Randi'nin başkalarına ne dediğini bilmek ister, o yüzden dayak ile tecridi bir arada kullanmaya başlar: Önce telefonu kilitler, sonra telefonu işyerine götürmeye başlar, en sonunda da Randi'yi eve kilitler.

“Böylece (Randi) tamamen bağımlı olduğunun farkına varıyor. Her şeyi söze dökemezsiniz. Onu başkalarından uzaklaştırdığımda tamamen benim oluyor, dolayısıyla ona hayatının anlamını farklı şekillerde anlatabiliyorum.”

Dagfinn ve onun gibi şiddet uygulayan diğer erkekler, fiziksel şiddet hakkında konuşurlarken aynı zamanda oranı değişkenlik gösteren bir tecritten de bahsederler. Zaman geçtikçe, fark edilmeden tecridin şekli ve kapsamı değişir, hatta aşırı diyebileceğimiz boyutlara ulaşır. Yukarıdaki örnekten anlaşılacağı gibi, Dagfinn Randi'nin kimleri görebileceğine ne diyip diyemeyeceğine, ne düşünüp ne hissedebileceğine karar verir. Şiddet uygulayan diğer erkeklerin yaptığı gibi partnerlerinin yaşam alanını büyük ölçüde -fakat yavaş yavaş- kısıtlar. Erkekler böylece sosyal zihinsel ve duygusal anlamda kontrolü ellerine alırlar, neye izin verildiği ise zaman içinde değişir. Örneğin Dagfinn, Randi'nin önce iki kadın arkadaşını görmesini yasaklar, sonra ailesinden uzaklaştırır. Erkeklerin bundan ne elde ettiğini anlamamız için, tecridin anlamını incelememiz gerekir. Şiddet, şiddet esnasındaki duygusal kontrol ve kadının uzun vadede tecrit edilmesiyle birlikte erkek, adım adım kadının yaşam alanının kontrolünü ele geçirir. Kadının hareketlerini, deneyimlerini kontrol eder ve kadının kendisine ait her alan yavaş yavaş küçülür.

	Hareket	Söz	Düşünce	Duygu	Görüşme
Şiddet					

Kadınların yaşam alanı. Her alanın giderek daha çok kontrol edilmesi.

	Hareket	Söz	Düşünce	Duygu	Görüşme
Şiddet	→	→	→	→	→

Yaşam alanının kontrolü. Her bölümdeki sınırın yeri değişir yaşam alanı daralır.

Şiddetin ve ilginin dönüşümlü olarak kullanılması ile sınırların içselleştirilmesi

Bilindiği üzere, şefkat gösterme acı verme ile beraber kullanıldığında işkencenin etkisi artar. Acı ortadan kalktığında kurbanda kendini adama duygusu yaratır ve işkenceci, kurbanın dinlenme, rahatlama, anlayış, yiyecek ve içecek gibi ihtiyaçlarını karşılar. Zaman zaman (Stockholm Ormmalmstrog Bankası'nda yaşanan bir rehin alma olayına ithafen) rehine ya da Stockholm sendromu olarak da anılan bu işkence dinamiği şiddet bulunan ilişkiler için de geçerlidir. Şiddetin etkisi, şiddet, yakınlık ve şefkat dönüşümlü olarak kullanıldığında çoğalır. Buradan bakıldığında, kadınların yaşam alanının kontrolü, şiddet ve yakınlık dönüşümlü olarak kullanıldığında artar. Kadınlara göre uzun vadeli bir strateji olarak şiddet ve yakınlığın dönüşümlü olarak kullanılması oldukça etkilidir. Biz de bu yüzden, iyi ile kötü, şiddet ile şefkat arasındaki dönüşümlü kullanıma karar verenin erkekler olduğunu da akılda tutarak, bu stratejiyi daha yakından inceleyeceğiz.

Hans, eşi Arnhild'e ciddi ve tehlikeli bir biçimde şiddet uygulamaktadır. Arnhild yaşam ile ölüm arasındaki sınırdan dolaşmaktadır. Arnhild belirgin bir biçimde her seferinde yaşamaya devam edip etmeyeceğine karar verenin Hans olduğunu görmektedir. Hans,

Arnchild'in yaşamının kendi ellerinde olduğunu gördüğünde, yine kibar ve sevgi dolu olur. Arnchild'in yüzünü siler, nazıkçe ona bakar, gösterdiği ilginin haddi hesabı yoktur. Hans onu dövdükten sonra banyodan bir bez ya da havlu aldığını ve "Arnchild'e baktığını" anlatır. Sonra da "ona ihtiyacı olduğu, güçsüz ve acı içinde olduğu için" karısını hiç yalnız bırakmaz. Arnchild'i kan revan içinde bırakan, kendinden geçinceye, yerinden kalkamayacak hale gelinceye kadar döven kişi kendisi olduğu halde, bir anda değişir ve onun kurtarıcısı haline gelir. Hem kendi hem de kadının gerçekliğinde.

Şiddet uygulayan erkek, kadının hayat alanını tam da bazen kibar ve sevgi dolu olduğu için kontrol edebilmektedir. Gerçeklik algısında bu da yer alır, erkeğin gerçekliği kadının gerçekliği haline gelir. Gösterdiği "şiddet" aslında "sevgi ifadesidir". Bu sadece erkeğin zaman zaman gösterdiği ilgi ve sevgiye karşılık kadının bağlılığının artmasından kaynaklanmaz. Bundan fazlası da vardır: Ne zaman, nerede, nasıl değişip sevgi göstermeye başlayacağına; ne zaman nerede ve nasıl vuracağına; ne zaman, nerede ve nasıl duracağına; kadını ölümün eşğine getirip getirmeyeceğine karar veren erkektir.

Erkeğin bakış açısını özetlemek gerekirse, şiddet sırasında erkeğin kadını kısa vadeli duygusal kontrol altına aldığını, yani kadının yaşam alanı içinde kontrol etmek istediği kısımları kontrol etmeye başladığını ve bu alanları ne kadar kısıtlayacağına karar verdiğini söyleyebiliriz. Bu sırada erkek, kadının ne yapabileceğinin, söyleyebileceğinin, düşünebileceğinin ve hissedebileceğinin sınırlarını koymaktadır. Uzun vadeli kontrolü ise şiddetin zamanını, yerini, şeklini belirleyerek ve ayrıca şiddeti tecrit ya da şiddet ve yakınlığın dönüşümlü olarak kullanılması gibi stratejilerle birleştirerek kazandığını belirtmek mümkün. Böylece erkek, kadının yaşamının tüm kısımlarını kontrol edebilir, bu kısımların her birini öyle küçültür ki sonunda kadının alanı iyice küçülür. Hatta öyle küçülür ki artık nereye dönse şiddet görmesi kaçınılmaz olur. Bu yolla erkek kadının tüm yaşamını tümünden kontrolü altına almış olur. Hem niteliksel hem de niceliksel daralma, az sonra göreceğimiz üzere, yavaş yavaş ve neredeyse hiç fark edilmeksizin gerçekleşir. Erkeğin gerçekliği kadının gerçekliği haline dönüşür ve kadın, ölümüne şefkati aşk olarak deneyimlemeye başlar.

Kadınlığın sınırlandırılması

Şimdi odak noktamızı, kadının kontrol edilmesinin nasıl erkeğin kendi toplumsal cinsiyet projesinin bir parçası olduğuna çevireceğiz. Erkeğin neden şiddet kullandığı ile ilgili açıklamasını dinlediğimizde ve bu süreçte hangi deneyimlerini şiddet ile ilişkilendirdiğine baktığımızda bunu çok net bir biçimde görebiliriz.

Erkeklerin neden kadınları dövdükleriyle ilgili açıklamalarına baktığımızda, bir taraftan şiddetin herhangi bir şeyle ilgisi olabileceğine, hatta erkeklerin bazen hiçbir şey düşünmeksizin bir anda şiddet uyguladıklarını itiraf ettiklerine şahit oluyoruz. Cevaplara baktığımızda aynı zamanda verilen cevaplarda şiddetin kadınlardan kaynaklandığı iddiasına da rastlıyoruz. Ya kadınların ters bir şey yaptığı ya da yaklaşılamaz olduğu iddiası hakim: Eğer kadında ters bir şey olmasaydı -genel bir karakter özelliği olarak ya da o anda yaptığı bir şey olarak- erkek böyle davranmazdı gibi. Erkeğin uğursuz davranışının nedeni sadece kadın olabilir. Erkekler kadının yorgun olmasından, sızlanmasından, havasında olmamasından tutun, erkeği cinsel anlamda reddetmesine, hiçbir şeyi onaylamamasına, istediği eğitim ya da işe sahip olamamasına kadar pek çok neden sıralıyorlar. Ya da kadının isyankâr, isteksiz ya da tam aksine zevk arayışında olmasını neden gösteriyorlar.

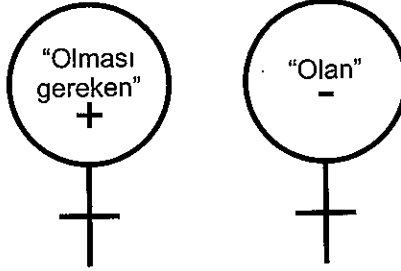
“Yerine oturtmak için” kadına vurmak ve kadınlık normunun yerinden edilmesi

Şiddet kullanan erkekler genellikle bir gerçeklik iddiası (partnerlerinin nasıl “olduğu”) ile kendi normlarını (partnerleri nasıl “olmalı”) karşılaştırırlar. Yani partnerlerinin olumsuz bir kadınlık sergilediğini söyleyerek, bu olumsuz kadınlığı kafalarındaki olumlu kadınlık temsili ile karşılaştırırlar. Buradan yola çıkarak erkekler “olduğu hal” ile “olması gereken hal” arasında bir örtüşme talep etmeye başlarlar. Kadının “olması gereken”e uymasını beklerler, kadının onların olmasını istediği gibi olmasını arzularlar. Per örneğinde bunu bulabiliriz:

“Karım zevk peşinde koşuyordu ve bir kadının olması gerektiği gibi değildi. Tanrı biliyor ki onun bunu anlaması için çok uğraştım. Bazen, karım kontrolün kimde olduğunu anladığı zamanlarda bile, gerekti-

ğinde bunu kanıtladım, tamam mı? Kadınlığa uymaması ...”

Dayak atan erkekler şiddeti kendi kafalarındaki kadınlık normu ile “gerçekteki” kadınlık, yani partnerleri arasında bir örtüşme sağlamak için kullanır. Bir başka deyişle, “yerine oturtmak için” kadınlara vururlar. Kadının yerini belirleyen erkektir.

“Kadını yerine oturtmak” için vurarak gerçekliğin norm ile örtüşmesini sağlamak: Olan = Olması gereken

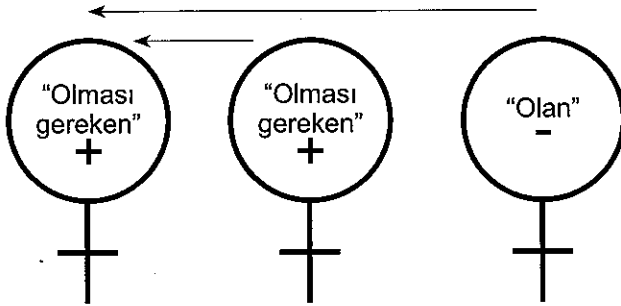
Her erkek farklı kadınlık normlarına sahiptir. Her biri partnerlerinin farklı taraflarını problemlili ya da “yanlış” olarak tanımlarlar. Birkaç örnek verelim:

“(Vurmanın) doğru olduğunu biliyordum. Hiçbir zaman sadece dövmek olsun diye dövenlerden olmadım. Biliyordum... Çok vahşi olduğunda ve hükmetmeye çalıştığımda neyin doğru olduğunu biliyordum. Böyle yapmaya devam ettiğimde... Sanırım onu zaman zaman kendi yerine göndermem gerekiyordu.”

“Beni cinsel anlamda reddetti. Uzun bir dönem cinsel ilişki grevi yaptı. Cinselliğin reddi olarak tanımlanıyor sanırım bu. Ayrıca sürekli eğitimini bitiremediğinden yakınıyordu, dır dır ediyordu. Eşim ve çocuklar yüzünden diyordu. (...) Bu yüzden benim gerektiği için bunu yaptığımı kabul etmeli, kendi iyiliği için de.”

“Hiç bitmeyen bir isyan, onu en sade bir şekilde böyle tanımlayabiliriz. Bu yüzden ona vurmaya zorundayım. Baktığımızda onun diğer kadınlar gibi olması için elimden geleni yaptım. Bunu yapmaya da devam edeceğim.”

Kadınlık normları erkekten erkeğe değişse de, her erkek kadının yeterince iyi olmadığının kanıtı olarak farklı sebepler gösterse de, kadınlık normu şiddet sürecinde bir evrime uğrar. Erkeklerin daha fazla ve daha açık itaate doğru ilerleyen bir tanımları vardır. İtaat ögesi hoş, paternalist bir biçimde ifade edilebilir. Erkeklerden kendi kelimeleriyle şiddeti anlatmaları istendiğinde, daha çok itaate doğru bir gidişat vardır. Tüm hikâyelerde erkek çekici ve heyecan verici bir kadınla tanışır ama şansa bakın ki bu kadın birden bire değişir; bu değişim zaman içinde daha olumsuz bir hale bürünür. Benim yorumuma göre bu, erkeğin toplumsal cinsiyet normlarındaki bir değişime tekabül etmektedir. Yani, şiddet süreci geliştiğinde ve normalleştirildiğinde, kadın ve erkek olmanın anlamı da tartışılmakta ve yeniden yorumlanmaktadır.

Kadınlık normu sürekli değişim halindedir.

... ve erkek olmak

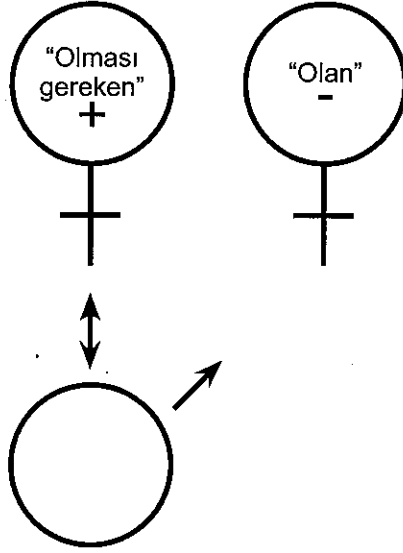
Johnny'nin hikâyesine baktığımızda, şiddet kullanmaya başlaması, bir partide en yakın arkadaşlarının yanında Elisabeth'in onunla dalga geçmesi ve onu kışkırtmasıyla başlıyor. Giderek ve aslında oldukça hızlı bir biçimde Elisabeth ile beraber yaşamak bir cehenneme dönüşüyor ve benim yorumuma göre, buna paralel olarak, Johnny'nin kafasındaki kadınlık normu da iyice daralıyor. Tanışmalarının ilk zamanlarında Johnny, Elisabeth'in feminist tutumunu olumlu bir şey olarak gördüğünü söylüyor. Ancak sonraları Elisabeth'in feminizmi

onu Johnny'nin kafasındaki olumlu kadınlık resminden uzaklaştırıyor. Hikâyenin bu aşamasında, Elisabeth sürekli toplumsal cinsiyet sınırlarını bozuyor ve eğitimine devam etmek ya da cinsellik hakkındaki sözleri Johnny'ye feminizmin bir göstergesi gibi geliyor.

Başka bir açıdan, kadının göreceli olarak erkeğe tabi olmasına yönelik talep, daha açık ve belirgin bir itaat beklentisine, daha sonra da bir tümenden itaat talebine dönüşüyor ve buna bağlı olarak erkeğin hâkimiyeti/üstünlüğü kuruluyor. Örneğin Johnny, Elisabeth "feminist fikirlerden etkilenmeye başladığı zaman" toplumsal cinsiyet sınırlarını yeterince açık bir biçimde belirlemediği için kendini eleştiriyor: "(Problem) vurmamamız, bir şeyler yapmaya en baştan başlamamamızdı". Johnny büyürken Elisabeth küçülüyor, gittikçe daha çok kayboluyor ve Johnny hikâyesinde sadece kendisini bir özne olarak ortaya koyuyor.

Hans kendisini Arnhild acı çektiğinde ve ona ihtiyaç duyduğunda kibar ve sevgi dolu bir erkek olarak resmediyor: "Bana ihtiyaç duyduğunda, öyle değil mi, bana ihtiyaç duyduğunda ve ona destek olmam gerektiğinde, evet, o zaman ben bir erkeğim". Arnhild'i neredeyse öldürecek olduğu gerçeği burada anlamsız bir ayrıntıya dönüşüyor. "... Kontrolü kaybetmek, yönetmek ve güçlü olmak; işte tam da bunlar erkek olmak". (karş. "Şiddetin ve ilginin dönüşümlü olarak kullanılması ile sınırların içselleştirilmesi" bölümü)

Açıkça ya da gizlice şiddet uygulayan erkekler, olumlu ve olumsuz kadınlık arasındaki ya da norm ve gerçeklik arasındaki karşılaştırmayı erkek olarak kendileriyle ilgili anlayışlarına bağlarlar. Yalnızca kadın olumlu kadınlığı temsil ettiği zamanlarda, yani erkek tarafından tanımlanan kadınlık normunu her zaman ve her koşulda yerine getirdiğinde erkek, istediği türde bir erkek olabilir, yani erkekleşme projesini hayata geçirir.

Erkek, yalnızca kadın erkeğin kadınlık normuna uyduğunda erkek olabilir.

Buraya kadar şiddet kullanan erkeğin şiddet sürecinde nasıl bir eğitmen rolü üstlendiği ve bu süreçte nasıl kendisine yorum hakkı tanırken kadını da disipline ettiği üzerinde durduk. Erkeğin kendisinde olumlu ve olumsuz kadınlık normlarını (yani bir kadın nasıl olmalı, nasıl davranmalı ve nasıl davranmamalı) tanımlama ve yönetme hakkını gördüğünü belirttik.

Özetle, erkek yalnızca kadınların yaşam alanlarını kontrol etmeye ve bu alanları daraltmaya çalışmıyor, aynı zamanda kadın olmanın ne demek olduğunu da kontrol etmeye -yani burada kadınlık olarak tanımladığımız şeyi kontrol etmeye ve kısıtlamaya- başlıyor ve bunu da erkek olmanın ne demek olduğu ile ilişkilendiriyor. Erkeğin toplumsal cinsiyet normları değişiyor: Kadının, erkeğin ve iyi bir ilişkinin nasıl olması gerektiği ile ilgili bazı fikirleri kullanırken başka erkeklik imgelerini bir tarafa bırakıyor. Her ne kadar her erkek farklı derecelerde kontrol uygulasa da kadının tabi olmasına dair farklı taleplerde bulunsa da ve erkeklerin beklentileri değişse de hâkimiyete ve tabi olmaya dair bir kalıp ortaya çıkıyor. Erkeklerin bakış açısından kadını, yaşam alanını ve kadınlığını kontrol etmek

erkeklikie ilgili bir şey haline dönüşüyor. Dolayısıyla artık konu herhangi bir kadınlık ya da erkeklik olmuyor. Zaman içinde kadın erkeğe yer açmak için gittikçe ufalıyor.

Öte yandan, giriş bölümünde de belirtildiği üzere, tüm bunların hâkimiyet/tabii olmanın normal, yani şiddet içermeyen ilişkilerde de olduğu gerçekliği ile bağlantısını da kurmalıyız. Bu kültürel anlamda normal toplumsal cinsiyet tablosunda da görülebilir. İnsanlar bana şiddet uygulayan erkeklerle uygulamayan erkekler arasındaki farkı sorduklarında onların sorusuna ben de bir soruyla karşılık veririm: O zaman şiddet yerine ne kullanıyorlar? “Barışçıl” erkekler aynı sonuca ulaşmak için daha kabul edilebilir yöntemler mi kullanıyorlar? Mesela yılda dört kere kadının beceriksiz ve iğrenç bir aptal olduğunu söylemek gibi? Başka bir deyişle uç olan-şiddet- normalin ışığında değerlendirilmeli: Normal bir ilişki tam olarak neye benziyor? Şiddet içeren bir ilişki ile normal bir ilişki arasında türe göre değil dereceye dayalı farklılık olduğunu söylüyorsak, sıradan bir ilişki ile bir aşk ilişkisini nasıl hayal ediyoruz? Şiddet uygulayan erkeklerin başvurduğu ve kullandığı kavramlar, toplumumuzda kültürel olarak bilinen ve hâlâ da oldukça gerçek olan kavramlar.⁴

Yaşamı ve ölümü kontrol etmek

Şimdi de, erkeklerin şiddetin duygusal taraflarını nasıl yorumladıkları üzerinde duralım. Bu yorumların önemi şiddet sürecinde artarak devam eder. Buna paralel olarak, erkekleşme sürecine büyük önem atfedilir. Bu da neden şiddet kullanan erkeklerin arkadaşlarıyla beraberken ya da iş/spor alanlarında değil de şiddet alanında erkekliklerini kurduğunu anlaşılır kılar. Bir başka deyişle, şimdi normalleştirilmenin ileriki aşamalarından birini inceleyeceğiz.

Her ne kadar istisnalar olsa da, mülakatlardan çıkan sonuç, erkeklerin kadınları dövdüklerinde kendilerini “güçlü” ve kontrol onlarda olduğunda da erkek gibi hissettikleri yönünde. Cinsel uyarıya kolayca dönüşebilen bu his, genellikle cinsel ilişkide ya da diğer cinsel aktivitelerde ifadesini bulur. Konuyu basitleştirmeye çalışırsak, erkek uyarılmak için dayak atar ve şiddet genel ölçütlere göre tecavüz olarak adlandırabileceğimiz hareketlerle kendini gösterir.

4 Bence partnerini kontrol etmeyen ve kendini partnerinden daha üste koymaya kalkmayan bir erkek kültürel anlamda çok ilginç: Çünkü toplumsal cinsiyet ve aşk ilişkisi kavramlarının oturduğu bir hayli yerleşik bir çerçeveyi ihlal ediyor.

Erotik tatmin

Dolayısıyla, neredeyse istisnasız bir biçimde, erkekler şiddet davranışlarının yorumunu şiddetin erotik deneyimine bağlarlar. Bu, şiddeti seks ile bağlantılandıkları anlamına gelir. Örneğin dayak ile cinsel yaşantının aynı şeye dönüştüğünü ya da şiddetin onlara kendilerini erkek gibi hissettirdiğini, vurmanın ve seksin aynılaştığını ifade ederler.

Erkekler bunların tümünü şiddetle ilgili güçlü deneyimleri ile ilişkilendirirler, yani kontrole tamamen sahip olmak ve kadınlar üzerinde hâkimiyet kurmak, erkeklerin kendi yorumlarına göre, onlara neredeyse erotik bir tatmin verir. Hem yukarıdaki hem de aşağıdaki örneklerde, erkekler güç ile erkek olma denetimini bir arada anarlar:

"Yani, şöyle bir şey... güçlü olmak, gerçekten güçlü hissetmek..."

"Vurduğum zaman çok heyecanlanıyorum. Kimin kazandığı ve kimin boyun eğeceğiyle ilgili hiçbir kuşku yok."

"Tamam, arzu duyduğumu itiraf ediyorum. Bu şartlarda erkeğin ben olduğumu, erkek olduğumu hissediyorum (...) güçlü, ve sonrasında onunla beraber olmak çok çekici geliyor."

Şiddetle ilgili kontrol etme stratejilerini ve erkeklerin neden dayak attıkları üzerine düşüncelerini incelediğimizde, hem kısa vadede hem de uzun vadede erkeğin kontrolü tamamen ele geçirdiğini ve kadının yaşam ve kadınlık alanlarının nasıl yorumlanacağına dair hakkı kendinde görmeye başladığını görüyoruz. Her şiddet içeren durumda onaylanarak gelecekte kullanılmak üzere bir tarafta saklanan bu deneyim, kendilerine şiddet kullanmayı nasıl deneyimledikleriyle ilgili sorulara verdikleri yukarıdaki cevaplardan da anlaşılabilir.

Sürece dair bir bakış açısından yaklaşıldığında, duygusal özelliklere giderek daha çok önem verilmeye başlandığı açıktır. Genellikle güç ve zafer metaforları kullanarak erkekler kadınlar üzerindeki tüm denetimlerinin altını çizerler. Erkekler için tam da bu kontrol onları erkek yapmaktadır. Şiddetin normalleştirilmesine dair sürece dayalı bir bakış açısı kullandığımızda, erkeklerin önce şiddet alanında erkekliklerini kurmakta oldukları ve kadınlara üzerinde hiçbir kontrole sahip olmadıkları bir kadınlık dayatılması anlaşılır oluyor. Süreçte erkeğin toplumsal cinsiyet projesinin öne çıkması

da görünür oluyor. Duygusal özellikler ön plana çıkmaya başladıkça, şiddet arenasında erkek olmak, yaşamı ve ölümü kontrol etmek anlamına geliyor. Ve erkekler tam da bunu yapıyor: Kadını ölüme ne kadar yaklaştıracığına, her dakika, her saniye, bu sefer ya da bir sonraki sefer kadının artık yaşayıp yaşamayacağına karar veriyor:

“Vurduğumda kendimi çok güçlü hissediyorum ve zafer kazandığımдан emin oluyorum. Her şeyi kontrol ediyorum. Onun yaşayıp yaşamayacağına karar veren kişi benim, öyle değil mi?”

Şiddetin emrinde

Normalleştirme sürecinin bu aşamasında, erkekler açısından şiddetin güçlü olmakla alakası olduğunu ve yoğun olumlu deneyimlere tekabül ettiğini fark ediyoruz: Şiddet sahasında erkek, kadın partneriyle birlikte, kadının yaşam alanını tamamıyla kontrol ederek erkek olur. Bu açıdan, erkek psikolojik anlamda kadına bağımlıdır. Bu da neden sistematik olarak şiddet kullanan erkeklerin kendilerini terk etmek isteyen partnerlerine zulmettiklerini açıklar. Erkek kendisini şiddetin emrine verir, daha doğrusu şiddetin erotik denetiminin etkisindedir. Bundan sonra sürekli bu yoğun denetimi tekrar yaşamayı arzular.

Şiddet kullanmasının önündeki engelleri (şiddet kullanımına yönelik resmi tedbirler, şiddetin suç olması ve gayriahlâki olması) daha önceleri örneğin ancak alkol kullanarak aşabilirken, artık ona da ihtiyaç duymaz hale gelir.

Burada, erkeğin ilerleyebilmesi ve güçlenebilmesinin koşulunun, aslında kadını tamamen yenememesi olduğundan da bahsetmeliyiz. Şiddet ancak fethedilecek, kontrol edilecek, yenilecek, alt edilecek ve tüm bunlara karşı koyacak biri olduğunda heyecan verir; yani karşısında canlı biri olduğu sürece. Her seferinde. Şiddet sürecinin gelişimi sonucunda erkek en sonunda kadını tamamen yok ettiğinde, dolayısıyla kadın artık ayağa kalkamayacağına, “öldüğünde”, fethedecek, kontrol edecek, alt edecek kimse kalmaz. Bu aşamada, erkek genellikle şiddetin erotik denetiminin etkisi altındadır ve fethedecek, erotik hâkimiyet/tabii olma ilişkisi içinde kendini heyecanlandıracak başka birisini aramaya başlar: Başka bir kadın ya da kızı ya da her ikisini birden...

Kadın ve Erkek; toplumsal cinsiyeti kurgulama aracı olarak şiddet

Erkek büyüyerek erkekleşirken, kadın yok olarak, hiçbir şey olarak kadınlaşır. Bunun sonucunda, erkek ancak kadını/kadınları yendiği takdirde erkek olabilir. Önce kadının o sırada “öldürülmesi” gerekir; yaşam ile ölüm arasındaki sınır saniyenin onda birinde çizilirken. Sonra, uzun vadede “öldürülmesi” gerekir; yaşam alanının tamamı kontrol edilerek, öyle ki nefes bile alamaz hale getirilerek.

Bazen bunlar, bu sunumda da olduğu gibi, bireysel kadınlığa ve yaşam alanına dayanılarak ifade edilir. Başka bağlamlarda ise erkeğin kadını dönüştürmek istediği ideal kadının altı abartılı bir biçimde çizilerek bu yapılır. Bunu daha çok fahişe-bakire ve fahişe-Meryem gibi ayrımlar ve bundan başka pek çok ideal kavram bulunan dini bağlamlarda görebiliriz.

“Bana karşı nötr olmalı... Yüzünü görmemeliyim, bana nötr davranmalı, bana açık olmalı bir kadın olarak... Tüm bunları temsil etmeli, bana arzulu bir gülümsemeye ya da gözünde yaşla bakamaz.”

Bir üçüncü yol ise, şiddetin yol açtığı yenilgi ve ölümün bedensel yıkıma bağlı erotik arzu olarak ifade edilmesidir.

“Bilinç kaybı hissetmek garip bir duygu... Onu parçalara ayırdığı mı hissediyorum. Onu yok etmek istiyorum.”

“O kadar akıllı ki, her zaman parlamak istiyor. O zaman üstüne basmak, onu çiğnemek, bir anlamda onu öldürmek bana kendimi iyi hissettiriyor.”

Özetlersek, şiddet eylemlerini kadının üzerindeki kontrolü güçlendiren stratejilerle, duygusal kontrol, tecrit, şiddet ve yakınlığın dönüşümlü olarak kullanılmasıyla ilişkili görüyorum. Bu kontrol hem giderek daralan yaşam alanıyla hem de giderek daha fazla tabi olma yapısına bürünen ve uyması beklenen kadınlık normuyla alakalı. Böylece kadınlık ve erkeklik şiddet alanında kuruluyor. Bir süre sonra toplumsal cinsiyet şiddet sürecinde ve her şeyden önce şiddet alanında kurulmaya başlanıyor. Giderek iktidarın erotikleşmesi daha da önem kazanıyor ve hâkimiyet/tabii olma ilişkisi güçleniyor: Erkek olmak, erkekliğin yaratılması giderek erotik bir anlam kazanıyor ve kadının üzerinde (yaşam alanında, kadınlığında, yaşamı ve ölümü üzerinde) tam kontrol sağlanması ile eş anlamlı hale geliyor.

Erkeğin kadın üzerindeki eli sıklaşıyor, kadınlığın içi boşaltılıyor, kadın olmak hiçbir şey olmamak ve ölmek anlamına geliyor.

Burada "strateji" bir araç anlamında kullanılmaktadır. Sonucun diğer kişinin hareket ve stratejilerine bağlı olduğu bir durumda bir şeyi etkin bir biçimde idare etmek anlamındadır.⁵ Genellikle stratejik davranış yüksek dereceli bilinç düzeyinden düşük dereceli bilinç düzeyine (bir başka deyişle, bir anlamda otomatik olan içgüdüsel davranışlar) kadar pek çok bilinç seviyesinde yapılan davranışların hepsini kapsar. Örneğin bana yöneltilen sorulardan biri de erkeklerin gerçekten kadının kontrolünü ele geçirmek için bir plan dâhilinde hareket edip etmedikleridir, yani bunun için kadınları dövüp dövmedikleridir. Her zaman başından itibaren bir plana göre hareket ettikleri söylenemez. Ancak erkekler partnerlerini kontrol etme deneyimini yaşarlar. Başlarda görece bilinçsizce yapılan hareketler, ileride belirli bir amaç doğrultusunda kullanılan bilinçli şiddet kullanımı ile birleşir.

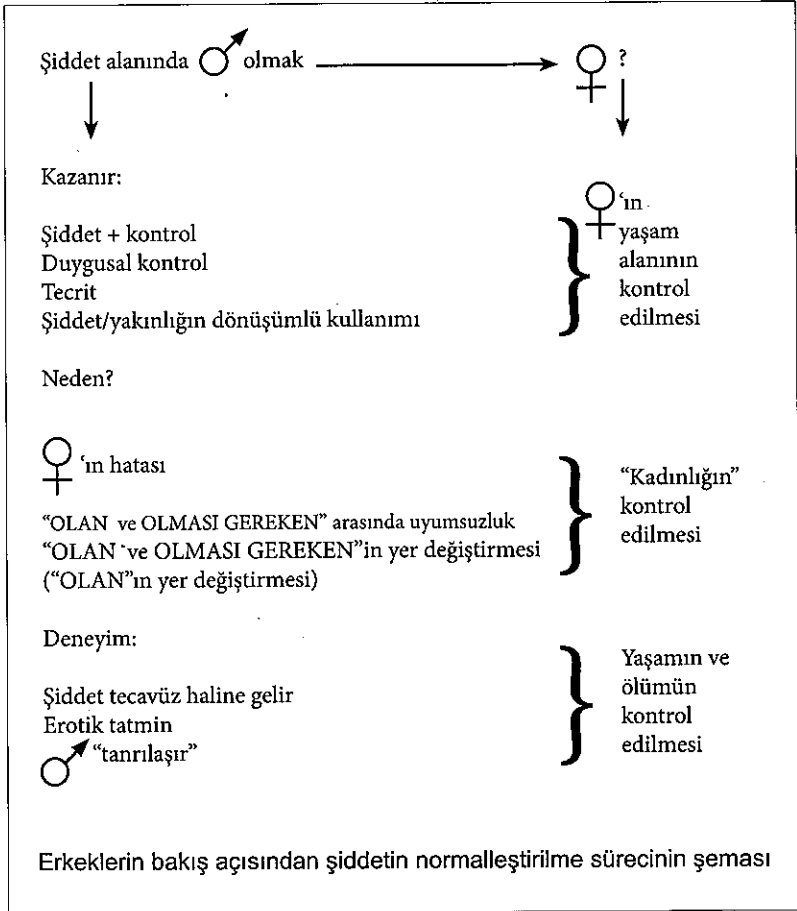
Yukarıda anlatılanlar, kadınların kontrolünü, yaşam alanını ve kadınlığını şiddet kullanmadan, yani meşru yollardan sağlayan erkekler için de geçerlidir. Bu erkekler de bilinçli ve bilinçsiz davranışları birlikte kullanırlar.

Ancak bilinç ile bilinç dışı arasındaki ilişki karmaşık ve belirsiz bir yapıya sahiptir. Örneğin bazı durumlarda bir şeyi bilinçsizce yapmayı bilinçli olarak tercih edebiliriz. Bilinçli maksatlar ile hareket ettiğimiz bağlamın bileşimini, oldukça gelişmiş ve üzerine çalışılmış bir strateji olarak değerlendirebiliriz. Bir dereceye kadar bilinçsizce yapıldığında güç kullanımının bazı şekilleri oldukça etkili ve nahoş olabilir. Bu durumda, güç kullanımıyla ilgili ahlaki taraf sorgulanmaz. Örneğin, şiddet kullanan bir erkekten gelen bu bileşime (çoğunlukla masum ve pek de tutarlı olmayan bir biçimde açıkça ifade edilen bir bileşim) kadının cevabı, erkekten daha güçlü hissetmek olabilir: "Hemen her şeyi görebiliyor ve gördüklerime dayanabiliyorum, aslında güçlü taraf benim", "Burada kontrol bende". Bir başka deyişle kadın burada, erkeğin bir bileşim olarak kullandığı stratejile-

5 Yani "strateji"yi oyun teorisindeki dar anlamıyla kullanmıyorum. Oyun teorisinde, hareket alanında akılcı hesaplar yapan özneler, hareketleri ile ilgili yüksek derecede bilinçli sahiptirler ve bu hareketlerini açıkça belirlenmiş bir amaca ulaşmak için kullanırlar.

rinin yarattığı saldırı ve işgale karşı bir çeşit tersine duygu içindedir, “çarpık etki” altındadır. ⁶

Normalleştirme sürecinde kadınlar için geriye ne gibi stratejiler kalıyor? Stratejiler değişiyor mu? Başka bir şekilde ifade edersek, ne zaman ve nasıl? Şiddet normalleştiğinde yaşam alanı daralırken mi? Erkeğin gerçekliği kadının gerçekliği haline dönüşürken ve şiddet erotikleşirken mi?

⁶ Bilinçsizce hareket etmek; “Öyle yapmak istemedim, bir anda oluverdi” hafifletici neden olarak kullanılmamalıdır. Tam aksine. Tam da bilinçli ve bilinçsiz davranış arasında kurulacak akıllı bir taktik ile gerçekten etkili bir iktidar geliştirilebilir.

Kadınların Normalleştirme Süreçleri Değişen Sınırlara Alışmak

Şiddet sürecinde erkeklerin tarafına, toplumsal cinsiyetin yaratılmasında erkeklerin ne elde ettikleri ve hangi yöntemleri tercih ettiklerine yönelik sorular aracılığıyla bakmaya çalıştık. Şimdi ise kadınların tarafına, özellikle de ciddi tehlikeler içeren değersizleştirilme sürecine ve bu soru aracılığıyla da kadınların stratejilerine yoğunlaşacağız: Kadınlar, erkeklerin onları maruz bıraktıkları şiddet ile nasıl ilişki kuruyorlar? Kadınların şiddet sürecine alışması ne demektir; bunun amacı nedir?

Şiddetin normalleştirilme sürecinin başlangıcında, kadınlar gördükleri şiddete çok şaşırırlar, şiddeti kabul edilemez, anormal ve tahammül edilmez bir şey olarak deneyimlerler. Ancak bir süre sonra şiddetin kullanılması sıradanlaşır, gündelik hayatta bekledikleri ve kabul ettikleri, en sonunda da savundukları bir şey haline dönüşür. Bu şekilde alışmanın, tekrar eden bir şiddete maruz kalmanın bir sonucu olduğunu düşünüyorum ve kitabın bu bölümündeki incelememin çıkış noktası da bu. Sunumumuzun yapısı da bu şekilde: şiddetin sonuçlarının aynı şiddetin sabit hale gelmesinin, gelişmesinin ve devam etmesinin koşulu haline geldiğini göstermeye çalışacağız. Diğer bir deyişle, kadınların bakış açısından da şiddetin dinamikleri, şiddetin sonuçlarında bulunabilir.

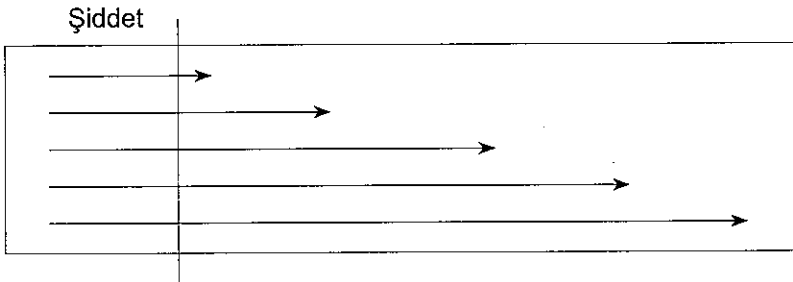
Sınırların silinmesi ve yerlerinin değiştirilmesi

Erkek yavaş yavaş kadının gittikçe daralan yaşam alanının kontrolünü ele geçirir: Kadının ne yapabileceği, söyleyebileceği, düşünebileceği ve hissedebileceği sürekli daha da kısıtlanır. Ayrıca, “kadınlık” alanında, kadın olmanın anlamı da gittikçe daralır. Bu da kadınlar açısından sınırların sürekli silinmesi, taşınması, yerinden edilmesi anlamına gelir.

Sınırların yer değiştirmesi konusunda şimdi daha yakından bakalım:

“şunu demek istiyorum, ben beraber yaşanması zor biriyim, kavga-cıyım... Disiplinli değilim, dik kafalıyım. Bunu görüyor ve sonra bana vuruyor. Ve bu çok zor, hiçbir zaman biraz sonra ne olacağını kestiremiyorum. Ama onun için bunu yapması, benim bunu kaldırmamdan çok daha zor. Çünkü beni düşünüyor, o yüzden bunu yapması kolay değil. Bu dayak değil. Siz ve diğer kırmızı çoraplılar bu kelimeyi kullanıyorsunuz ama ben böyle demek istemiyorum. Sadece anlamamı sağlamaya çalışıyor, daha iyi bir eş olmamı istiyor, daha güvenilir bir anne olmamı... Ben hiç de iyi bir anne değilim.”

Bu alıntı bize kabul edilebilir olan ile edilemez olanın arasındaki sınırın silinebileceğini gösterir. Daha önceleri Helene dayaağı anlamaz ve kabul edilemez bir şey olarak görmektedir, ancak yukarıda anlatılan aşamada, şiddet, şiddetten başka bir şey olarak görülme-ye başlanır: Aşkın ifadesi olarak. Bu büyük olasılıkla aynı zamanda huzurlu bir hayat ile şiddet içeren bir hayat arasındaki sınırın da silindiği, okşamakla vurmanın sebeplerinin aynı olmaya başladığı anlamına gelir. Her ikisi de aşkın ifadesi olarak görülmeye başlanır. Üstelik de Helene için artık şiddet uygulayan erkeği normal erkekten ayıran bir fark kalmamıştır. şiddet görmüş bir kadın ile sıradan, görece tabi konumundaki kadını birbirinden ayıran şey nedir? Erkek ve kadın ne zaman sıradan erkek ve kadın olmaktan çıkar, dayak atan ve dayak yiyen olarak adlandırılmaya başlarlar? Bu sorular sınırları silinmiş ve değiştirilmiş bir kadın için cevaplanması neredeyse imkansız sorulardır. Normalleşme süreci bu soruları anlamsızlaştırır, bu sorular başka bir dünyaya aittir, dayaağın dünyasına değil.

Kadının yaşam alanı – sınırları silinir ve yerleri değişir

Kerstin "Senin Sınırlarında: Bir Kadının Dayak İle İlgili Öyküsü" adlı kitabında, bu dinamiği özlü bir biçimde anlatıyor. Kitap daha sonra, yani Kerstin şiddetten uzaklaştığında yazıldığı için Kerstin burada sınırların tehlikeli bir biçimde silinişini kelimelere döküyor ve görünür kılabilir:

*"Senin dayak attığını anlamak çok zordu.
Sen aynı zamanda normal bir kocaydın.
Sevdiğim kocam (senin teriminle).
Seni dayak atan biri olarak görmek istemedim.
Seni görmek istedim.
Dayak yiyen bir eş olmak istemedim.
Senin eşin olmak istedim."* (s.63)

Yukarıdaki alıntıda pek çok insan gibi Kerstin'in de "normal erkek" ve "dayak atan erkek" ayrımına başvurması oldukça ilginç. Ama hem normal hem de şiddet kullanılan erkek aynı kişi, yani kocası. Kerstin onu şiddet kullanan biri gibi değil de normal biri gibi görmek istiyor. Bunu ancak aradaki farkı silerek yapabileceği için, sıradan bir eş olmak ile dayak yiyen bir eş olmak arasındaki kendi ayrımını bile siliyor. Yukarıdaki durumda, bu ayrımların birbirinin içine geçmeye başladığını hissediyor. Bu noktaya yeniden döneceğiz.

Sınırların fark edilmeden değişmesi

Sınırların yer değiştirmesi ve ayrımların silinmesi fark edilmeden gerçekleşir. Helene:

"İlk ateşli tartışmamız evlenmeden önce benim eğitimim hakkında olmuştu. Çocuğumuz olduğunda hemşirelik eğitimimi yarıda bıraktım. Ben istemiyordum ama Mikael öyle istedi. Bu benim için çok büyük bir değişiklikti, benim olan her şeyi bir kenara bırakmış gibiydim. Gerçi şimdi öyle hissetmiyorum. Şimdi o zaman çok bencil olduğumu görebiliyorum. Mikael bana kendimi düşündüğüm zaman vuruyor. Bunu anlıyorum, çünkü ben böyleyim. Ben merkezli ve şımarık. Hâlâ tam bir yetişkin gibi değilim, yetişkin bir kadın gibi değilim."

Bu örnekte sınırların değişimi tabi olma yönünde (eğitimi yarım bırakması) ve bu değişim fark edilmeden şiddete dönüşüyor "çok bencildim, Mikael bana vuruyor". Kadının, kadınlığını erkeğin (sürekli değişen) normuna ve kendisi hakkında kafasında oluşturduğu resme uydurmasının bir parçası da bu. Bu süreçte neyin ka-

bul edildiğinin ve neyin edilmediğinin, neyin arzulanır olduğunun ve neyin olmadığıнын sınırları silinir; az ya da çok tabi olmaktan (ya da hiç tabi olmamaktan) açıkça itaatkâr, dayak yiyen bir kadına dönüşüm gerçekleşir. Daha önce, erkeklerin bakış açılarına baktığımızda, norm ile gerçekliğin, kadının nasıl “olması gerektiği” ile nasıl “olduğu”nun birbiriyle örtüşmesini istediklerini, tabi olmanın şeklinin yavaş yavaş değiştiğini ve farklı örneklerde farklı biçimlere büründüğünü görmüştük. Doğal olarak, erkeklerin sözlerinden de anlaşılacağı üzere, erkeklik sıradan, normal rolleri ya da erkeklikleri ile bunların şiddet içerenleri arasındaki fark zaman içinde silinir ve silinme kadınların yenilgisi ve alışması ile eş zamanlı olur.

Tecrit-iyi ile kötü arasındaki farkların silinmesi

Şiddetin normalleştirilme sürecinde erkekler pek çok şey elde ediyor gibi görünüyor; kadının hayatını ve kadınlığını kontrol etmeye başlıyorlar. Kadınların bakış açısından bu, sınırlara ve sürekli değişip duran ayrımlara alışmak anlamına geliyor. Yukarıda bahsettiğimiz ayrımlardan başka, tecrit ile şiddet arasında kurulan bağlantıyı incelediğimizde, bir ayrımanın daha silindiğini görüyoruz; iyi ile kötü arasındaki ayrım.

Şiddet uygulayan erkek eşini fiziksel anlamda tecrit ettiğinde (örneğin arkadaşlarını görmesini engelleyerek) kadın aynı zamanda zihnen ve psikolojik olarak da tecrit edilmiş olur. Zamanının çoğunu erkekle beraber geçirir, kadının elindeki tek başvuru çerçevesi erkeğinki olur. Erkek kadının sosyal deneyimini tekeli altına alır, kadın her şeyi erkek aracılığıyla ya da onunla ilgili olarak deneyimlemeye başlar. Yavaş yavaş erkek, kadının tüm duygusal yaşantısına egemen olur. Kadının elinde erkeğinkinden başka bir başvuru çerçevesi olmadığı için iyi ile kötüyü, şiddet ile şefkati birbirinden ayıramaz hale gelir. Bu çerçeveyi karşılaştırabileceği başka bir çerçeve olmadığına, uç noktadaki anlam farkları daha da önemli hale gelir. Örneğin, kısacık huzurlu bir an, bütün bir gün süren korku ve acıyı telafi eder duruma gelir. Bu huzurlu ana, normalden fazla önem verilmeye başlanır: “Öyle iyi, sevgi dolu, düşünceli ki... bazen.” Bu da erkeğin ne de olsa normal ve iyi olduğunu göstermeye başlar. Tamamen saldırgan biri değil. Sadece iyi değil, çok iyi, normal, şiddet gibi o da normal...

Aşağıdaki alıntıda Malin, aşama aşama gelişen tecrit sırasında iyi ile kötü arasındaki farkın silinişi ışığında yaşadıklarını anlatıyor. Partnerini karşılaştırabileceği başka kimse olmadığı için onu nasıl yavaş yavaş iyi bir insan olarak görmeye başladığını görüyoruz. Kötünün üstü, her şeye rağmen iyi olanla boyanıyor:

“Kimle görüşüp kimle görüşemeyeceğime kendim karar vermek istiyordum, kime istersem ona, neyi istersem onu söyleyebilmek istiyordum.”

“Onun gerçekliği ile benim gerçekliğim aynı değildi.”

“Kocam bana vurmaz. Çok iyidir. Çoğu zaman.”

“Beni seven, beni anlayan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan tek kişi o. Herkes bu şansa sahip değil... Çoğu zaman çok huzurlu. Hem... başka kimse onu anlayamaz.”

İyi, normal olarak algılanmaya başlayanın, şiddetin, kötü taraflarının ışığında deneyimlenmeye başlanır. İyi olana, kötü olandan fazla önem verilerek ve olaylara gerçekte olduğundan daha pozitif bir biçimde yaklaşılarak kötünün üstü örtülür. Böylece iyi ile kötü göreceli ve yer değiştiren kavramlara dönüşür, aralarındaki fark silinir.

Bu bize aynı zamanda şiddet sürecinde geliştirdiği duygusal bağımlılığa paralel olarak şiddetin gerçekliğinin kadının hayatında bir dönüm noktası olduğunu gösteriyor.⁷

Kadının erkeği neden terk etmediği sorusu, şiddeti normal görmeye başlamış bir kadına çok anlamsız gelir.⁸

Şiddet normalleştirildiğinde ve beynin yıkanması, tecrit ve diğer kontrol stratejileri ile beraber kullanıldığında -iyi ve kötü arasındaki de dahil olmak üzere tüm sınırlar ve ayrımlar silindiğinde- kadının kendi gerçeklik algısını koruması çok zordur. Tecrit yoluyla erkeğin başvuru çerçevesi tek başvuru çerçevesi haline dönüşür. Kadın ve erkek olmanın, iyi bir ilişki ve iyi bir hayatın ne demek olduğu ile ilgili

7 Pek çok kişiye göre, şiddet yaşanan ilişkileri diğer ilişkilerden ayıran taraf güçlü duygu bağlarıdır. Bu bağlar ilişkinin başlarında kurulur ya da “duygusal olarak bağımlı” kişiler birbirini çekerler. Ayrıca, bu bağların şiddeti yarattığı, şiddete sebep olduğu söylenir. Karşılıklı bağlar şiddetin sebebi olarak ifade edildiğinde, şiddet içeren ilişkiler, içermeyenlerden kati bir biçimde ayrılmış olur.

8 Bu sorunun sorulması zaten soruyu soran kişinin en temel şiddet dinamiklerinden bihaber olduğunu gösterir.

farklı kavramlara sahip olmak nadiren mümkündür.

Ayrıca tecrit, kadının alışkanlık geliştirmesini kolaylaştırır. Tecrit ve şiddet sonuçları korkunçtur. Burada tarif ettiğimiz aşamada -kadın sığınaklarında çalışanlar, diğer profesyoneller, arkadaşlar ve komşular için- erkeğin saldırısını kırmanın tek yolu, kadının yaşamının değeri üzerine farklı bir tutum sergilemek ve kadının karşılaştırma yapabilmesini mümkün kılmaktadır.

Şiddetin ve ilginin dönüşümlü olarak kullanılması, şiddet ile sevgi, ölüm ile yaşam arasındaki farkların belirsizleşmesi

Başka ayrımlar da silinir. Daha önce erkeklerin açısından anlattığımız bir strateji (okşamakla vurmanın dönüşümlü kullanımı) üzerinde durduğumuzda bu daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır: Şiddet ile sevgi, ölüm ile yaşam arasındaki ayrımların ortadan kalkması!

Şiddetin normalleştirilmesinin önceki ve sonraki aşamalarında dönüşümlü kullanımın farklı anlamlara geldiğini Malin bize gösteriyor:

“Bana vurduktan sonra o acıklı hikâyeyi anlatıp kurtulamaz.”

“Yapmazdı aslında... yani beni bu kadar düşünmeseydi. Harika biri. Siz bunu anlayamazsınız, kimse anlayamaz. Sonrasında bir melek gibi oluyor. Beni ne kadar çok sevdiğini kanıtlıyor.”

Daha önce de belirttiğimiz üzere, erkek aynı zamanda nazik davranıldığı zaman şiddetin sonuçları daha güçlü ve etkili olur. Erkek zaman zaman ilgi ve sevgi gösterdiğinde kadın bağımlık hissetmeye başlar, bu da duygusal bağımlılığı artırır.

Ancak sadece aynı anda kullanma değil, dönüşümlü kullanma da bu sonuçları anlamak açısından önemlidir. Dönüşüme -ne zaman, nerede, nasıl dönüşüm olacağına- karar veren erkektir. Geçmişte baktığında Kerstin, dönüşümlü kullanmanın dinamikleri (şiddet ve yakınlığın dönüşümlü kullanılması, böylece şiddetin yeri ve şiddetin sevgideki yeri açısından bir kafa karışıklığı yaratılması) üzerine şöyle konuşuyor:

“Beni görmek istemediğinde yüzüme tükürüyorsun ya da, senin de dediğin gibi, iğrenç sesimden bıkiyorsun.

Sonra senin yıkıcı duygusal değişimin başlıyordu,

Sevgilin oluyordum,

Dayanılmaz bir kadın oluyordum.

Şaşkınlık-buna aldanamıyordum.

Sevgilin olduğuma mı, yoksa rezil bir cadı, fahişe olduğuma mı inanmalıydım?"

Dolayısıyla, dönüşümlü kullanmanın sonuçlarından biri de şiddet ve sevgi arasındaki farkın ortadan kalkması ve şiddetin sevgi ve ilginin dışavurumu olarak görünmeye başlanmasıdır. Malin:

"Siz dayak diyorsunuz, ben sevgi diyorum. Bunun benim iyiliğim için olduğuna inanmalısınız. Eğer seçme şansı olsaydı başka türlü yapardı... Pek çok insan yanlış anlıyor. Hem sonrasında ne kadar iyi olduğunu görmüyorlar."

Erkeklerin tarafını tartışırken, bu sonuca bağlı başka bir sonuç daha görmüştük. Şiddet ve şiddet dinamiği içindeki dönüşümlü kullanımlar sevgi olarak deneyimlendiğinde şiddetin kendini gösteriş biçiminin sınırları da değişir ve birini gerçekten de "öldüresiye" sevmenin ne demek olduğu ortaya çıkar. Kerstin:

"Beni yatağa ittin,

Yastığı tüm gücünle yüzüme bastırdın.

Nefes alamıyordum.

Son anda, artık direnecek gücüm kalmadığımda

Beni bıraktın. Duruma hakimdin." (s.46)

Ya da tam da kadın artık yaşayıp yaşamadığının erkeğe bağlı olduğunu anladığı anda kadının yaşamasına karar verir! Yukarıdaki alıntıdan sonra Kerstin şöyle diyor: *"Yastığın altında boğuldum"* (s.47). Fiziksel anlamda belki hâlâ yaşıyordu, ancak kendisini ölmüş gibi hissediyordu. Kerstin ölüm ile yaşam arasındaki sınırın bu şekilde sembolik olarak silinmesini mahkûm olmak olarak tanımlıyor, ölümün donuk rengine uyum sağlayan bir mahkûm:

"Bir mahkûm gibiydim,

Celladıma zincirlerle bağlı.

Durumuma ilişkin iznin gerekiyordu

Sağ kalmam için." (s. 81-82)

Şiddetin nasıl işlediğini anlayabilmek için önemli ipuçlarından biri, şiddetin bir şeyle ya da dönüşümlü olarak kullanımını anlamaktır. Tecrit ederek ve okşama ile vurmaya, ceza ile teselliye, şiddet ile yakınlığı dönüşümlü olarak kullanan bir erkek, fiziksel, sosyal,

sembolik ve duygusal olarak kadının yaşamındaki tek ve hakim kişi haline gelir. Dönüşümlü kullanım hem düşünsel hem de duygusal olarak kafa karışıklığına yol açar; bağımlılık, bağlılık, kontrol ve yaşam/ölüm üzerinde iktidar yaratır. Kadınlar, sınırların türlerine ve derecelerine alışmaya başlarlar. Bu da kadının kendi yaşamı üzerindeki kontrol olanağının azalması ve kadının giderek yok olması anlamına gelir.

Erkeğin gerçekliğinin kadının gerçekliği haline dönüşmesi, şiddetin içselleştirilmesi

Bu bölümde, kadınlar şiddeti içselleştirdiklerinde ve normal bir şey gibi görmeye başladıklarında (yani şiddetin gerçekliği kadınların içine işlediğinde ve kadın kendini şiddet ile özdeşleştirdiğinde) şiddetin ne gibi sonuçları olduğunu inceleyeceğiz. Önce erkeğin gerçekliğinin kadının gerçekliği haline dönüşmesine bakalım.

Kerstin pek çok denemenin ardından en sonunda partnerinden ayrıldığı zaman, hâlâ entelektüel ve duygusal anlamda tamamen bir karmaşa yaşıyordu. Kerstin bir anlamda ölmüştü. Partnerinin gerçekliğiyle ve onun kendisi için biçtiği tek bir rol ile -yani partnerinin onu kim olarak görmek istediği ile- kendini özdeşleştiriyordu. Şöyle yazıyor:

“Hâlâ Senin içinde mahkûmdum.

Özgür bir mahkûm, hayatıma yeni bir yön vermekten aciz.” (s.97)

Kerstin şu ana kadar tartışıklarımızı doğruluyor. Şiddetin normalleştirilme sürecinde, neyin kabul edilebilir ve neyin kabul edilemez olduğu, sıradan/normal bir erkek ile şiddet uygulayan bir erkek, sıradan bir kadın ile dayak yiyen bir kadın, iyi ile kötü, şiddet ve sevgi, yaşam ile ölüm arasındaki sınırlar yok olur. Bunun anlamı şiddetin normalleşme sürecinin kadınlar için de aktif bir süreç, hatta aktif bir değersizleşme süreci olduğudur. Normalleşme sürecinin en karmaşık yanlarından biri de şiddetin içselleştirilmesidir. Zaman içinde kadın, erkeğin kullandığı şiddeti, şiddet kullanma nedenlerini, kadından beklenti ve taleplerini içselleştirir. Tüm bunlar erkek kadının hayatının kontrolünü ele geçirdikçe, bu kontrole bağlı olarak değişiklik gösterir. Ayrıca, şiddet tecrit ile birleştirilip yakınlık ve ilgi ile dönüşümlü olarak kullanıldığında, kadın kendisini erkeğin gö-

zünden görmeye başlar ve gördüğü şeyi değiştirmek ister.

Şimdi, içine girdiği tehlikeli içselleştirme sarmalında gittikçe daha aşağı çekilirken kadına neler olduğuna daha yakından bakalım. Şiddetin dinamiklerini ve şiddetin sürmesinin koşullarını en açık sonuçlarıyla birlikte bu sarmalda bulabiliriz.

Bu sarmala ve erkeğin gerçekliğinin nasıl kadının gerçekliğine dönüştüğüne bakmak için üç başlık seçtik: Şiddetin nedenleri nasıl başka yerde aranır ve nasıl içselleştirilir, şiddetin belirtileri ve kadınların şiddetin nedenleri ve belirtileri ile başa çıkmak için ne gibi stratejiler geliştirdikleri⁹.

Nedenin başka yerde aranması

İlk darbeyi aldığı anda kadın tepki verir. Şoka girer. Ama karşılığında o da vurmaz, nadiren onu terk eder ve kimseye neler olduğunu anlatmaz. Şiddetin bir kaza olduğu, aslında herhangi belirgin bir sebebi olmadığı düşünülür. Şiddet, yorumsal bir boşluğa düşer.

Bir sonraki aşamada şiddete bir neden atfedilir. Erkek, kadını şiddete maruz bırakandır. Kadın ise kendi gerçeklik algısını korur. Ancak şiddet sürerse, bu aşama kısa sürecektir. Artık şiddet tecrit ile birlikte kullanılmaya başlanır, ardından şefkat ile dönüşümlü kullanımı, hesaplı duygusal kontrol ve beyin yıkama gelir. Şiddet gündelik hayatta kullanılmaya başlanır. Neyin kabul edilebilir, neyin edilemez olduğu belirsizleşir. Eskiye baktığında Kerstin bunu şöyle ifade ediyor:

“Neden o tuğlayı fırlattığını bir türlü anlayamadım.

Sanki hiç böyle bir şey olmamış gibiydi.

9 “Neden Ayrılıyor?” (2004) isimli kitapta Carin Holmberg ve Viveca Enander, kitabın başından sonuna kadar kadınların ana stratejisinin kendilerini alıştırmak olduğunu söylüyorlar. Kendilerini alıştırmamanın pasif bir yaklaşım olduğunu iddia ediyorlar ve bunu Margareta Hydén’in şiddet gören kadınların direniş stratejilerini aktif bir şey olarak ele almasıyla karşılaşıyorlar (Hydén 1992). Benim “strateji”den anladığım farklı bir şey. Üstelik, “kendini alıştırma” kavramını onlardan çok farklı kullanıyorum, bu da büyük yanlış anlamalara yol açıyor. Başından beri, kendini alıştırmadan şiddetle baş etmenin aktif bir yöntemi olarak bahsediyorum, şiddetin hayatlarında var olduğunun kabulü ile çeşitli yollar bulduklarını ve şiddet gerçeğini içinde yaşadıklarını. Bir analitik terim olarak “kendini alıştırmayı” bu şekilde kullanıyorum. Somut olarak, kadınlar bunu pek çok farklı biçimde yapıyorlar. Ashında tekrarlanıp durulmaması gereken şey de bu: Bunun anlamı, şiddete karşı yaklaşım geliştirirken kadınlar doğal olarak oldukça aktifler.

Açıklamalar - hiçbir zaman bağışlanma yoktu.

Bu yaşadıklarımın ne olduğunu merak etmeye başlamıştım.” (s.17)

Kadın kendi gerçeklik algısını yitirmeye başlar ve yavaş yavaş şiddet, normal bir şey olarak deneyimlenir olur. Kadın suçluluk hissetmeye başlar, kendisini suçlar, utanır: Böyle olduğu için erkek ona vurmaktadır. Kerstin bu aşamadaki bir olayı şöyle anlatıyor:

“Arkadaşlarımdan birinin evinde bir parti veriliyordu.

Bana nasıl davranmam gerektiğini söylemiştin.

Tedirgindim. Arkadaşlarının ve meslektaşlarının yanında seni utandırmak istemiyordum.

Seni utandırdım. Çok sessizdim.

Söylediklerim ise hiç de ilginç değildi.

Evet, arkadaşların tam bir ahmak ile beraber yaşadığına inanabilirlerdi.

Üzerime eleştiri yağdı.

Evet, sessizdim.

Kontrol eden gözlerin ne zaman bir şey söylemek istesem beni durduruyordu.

...

Darbenin etkisiyle sağ yanağım karıncalanıyordu. Karanlıktı.

Hiç kimse yoktu.

Çok korkmuşum.” (s.32-33)

Bu anlaşılması güç bir süreçtir. Yine Kerstin'in sözlerine kulak verelim:

“Düşüncenin söylediklerini duyguların anlaması mümkün değil.

Düşünce de duyguların anlattıklarını anlayamaz.

...

Neye güvenmeliyim?” (s. 17)

Şiddet, yeni bir neden kazanır: Kadının kendisi. Şiddetin dinamiği içinde kadın, erkeğin neden kendisine vurduğu ile ilgili öne sürdüğü nedenleri kabul eder ve içselleştirir. Bu nedenler kendisiyle ve hatalarıyla ilgilidir, erkeğin kafasındaki kadınlık normuna uymamaktadır. Bu kendisine güvenini ve bakışını etkiler. Kendini küçük, umutsuz ve sıkıcı biri gibi görmeye başlar. Yavaş yavaş kendisine ba-

kışı erkeğin ona bakışıyla örtüşmeye başlar. Bir kadının nasıl olması gerektiğine dair erkeğin öne sürdüğü normdan kendisini uzak görür. Şiddetin nedeni kadının kendisi olur. Malin:

“Benim hatam. Bana vuruyor çünkü onu ben kıskırtıyorum, aptalım, çirkinim... Eğer değişebilirim o da artık bana vurmayacak.”

Kadının şiddete alışması, kendi gerçekliğini erkeğine uydurması ve şiddetin nedenini kendinde görmesi bize şiddetin sonuçlarını gösteriyor; tehdit, kısıtlama, şiddet ve beynin yıkanmasıyla bir süre yaşamının sonuçlarını...

Şiddetin belirtileri, hayati tehdit taşıyan sonuçları

Erkeğin gerçekliği kadının gerçekliği olduğu zaman şiddetin sonuçlarını anlamının bir yöntemi de şiddet sürecinin farklı aşamalarındaki belirtilere yoğunlaşmaktır. Kadınlar şiddetin ilk aşamasında yardım arayışına girdikleri zaman -ki bu çok sık değildir- genellikle bu fiziksel yaralanmaların tedavisi içindir, yani tıbbi destek ararlar. Kadınlar genellikle yaraların nasıl oluştuğunu birisi sormadan anlatmazlar. Sorulduğunda da genellikle gerçeği söylemezler. Günümüzde, özellikle de kadın sığınaklarının kararlı ve sabırlı çalışmalarının da etkisiyle, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kamuoyunda görünür hale geldiğinden, kadınların şiddet hakkında konuşabilmeleri biraz daha kolaylaştı. En azından normalleştirme sürecinin ilk aşamalarındaki fiziksel şiddet hakkında. İlişkideki cinsel şiddet hakkında konuşmak ise - hâlâ çok zor, çünkü kadınlar bundan dolayı utanıyorlar.

Burkulma, acı, “her şey ve hiçbir şey” hakkında kaygı, karar verme güçlüğü ve yavaş yavaş dumura uğrama, kayıtsızlık, depresyon, endişe, intihar teşebbüsü, erkeği savunur olmak gibi belirtiler ortaya çıkar. Başka bir deyişle şiddetin sorunlarının kapsamı geniş ve derindir. Bu aşamada kadınlar destek talebinde bulunsalar bile genellikle bu psikolojik ya da psikiyatrik tedavi talebidir. Bu aşamada şiddetin nedeni içselleştirilmiştir; sebep kadının kendisidir, dolayısıyla kendisini değiştirmeyi amaçlar. Bu noktada genellikle kadına destek verilir, ancak şiddetin dinamiklerinin bilinmesi ve toplumsal cinsiyet konusundaki önyargılardan arınmış olmak daha farklı bir tedavi

anlayışının ortaya çıkmasını sağlayacaktır.¹⁰

Üçüncü aşamada kadından geriye pek bir şey kalmaz. Kendini erkeğin gözlerinden görmeye başlar -erkeğin gerçekliği kadının gerçekliği haline dönüşür- ve gördüklerini beğenmez. Erkeğin istediği gibi davranır, ama erkek sürekli beklenti ve taleplerini değiştirir. Duygu ve düşüncelerinde kadın büyük karmaşa yaşar, kendine yabancılaştır; seçim yapar -ama seçimini seçim yapamayarak yapar. Bu erkeğin gözünde büyümesi ile aynı anda gerçekleşir- bunu da kadın erkeğin gözlerinden görür.

Belirtiler giderek daha uç noktalara varır ancak kadının artık hiç kuvveti kalmadığı için bunları fark edemez, fiziksel ve psikolojik anlamda tamamen tükenmiştir. Ne etrafında ve kendinde, ne olup bittiğine dair bir anlayış geliştirecek gücü kalmıştır, ne de direnecek gücü. Keyifsiz, teslim olmuş, tükenmiştir.¹¹

10 Şiddetin sonuçları ile ilgili istatistikler ve bu istatistiklerin yorumları için bkz. Tutsak Kraliçe (Lundgren ve diğerleri, 2001), bölüm 6. Sonuçların bir tarafı da paradoksal bir şekilde şiddetin "kaybolması"; çok az kadın yardım ve destek arayışında bulunuyor. Yardım aradıklarında da, çoğunluğu psikiyatriye olmak üzere, genellikle sağlık hizmetlerine başvuruyorlar (polise değil). Fiziksel yaralanmaların tedavisi için başvuran kadınların yaralarının genellikle görece ciddi olduğunu görüyoruz. Muhtemelen, aynı şey psikiyatriye başvuran kadınlar için de geçerli olabilir, ancak şiddetin sonuçları ciddileşmeye başlayınca kamu kurumlarına başvuruyorlar. Buradan, şiddetin büyük bir bölümünün görünmez olduğu, şiddetin kadınların yaşamının bir parçası olarak değerlendirilmediği ve dolayısıyla da kadınların yaşam şartlarının toplumumuzun sıradan algısında yer etmediği sonucunu çıkarabiliriz.

11 Psikiyatrist Bo Bergman'ın doktora tezi "Dayak yiyen eşler. Neden dayak yiyorlar ve neden kalıyorlar?" (1988). Başlıktaki soruya Bergman erkeklerle aynı yanıt veriyor, yani şiddetin nedenlerinin kadınlardan kaynaklandığını söylüyor. Bergman benim analizimde normalleştirme sürecinin farklı aşamalarında bahsettiğim sonuçları, şiddetin nedeni olarak anlatıyor. Bergman'a göre ciddi kişilik bozuklukları olan kadınlar, patolojik olanlar, dayak yiyorlar. Bergman, bu kadınları üç gruba ayırabileceğimizi söylüyor: Uygunsuz kadınlar, yani yukarıda saydığımız özelliklere sahip kadınlar; heyecan arayan kadınlar ve vasıflı kadınlar, yani hiçbir zaman şiddeti tam olarak normal görmemiş ve içselleştirmemiş, muhtemelen de şiddet içeren ilişkiden uzaklaşabilmiş kadınlar. Bergman'ın şiddet konusundaki bilgi eksikliği, onunki gibi bir bakış açısından yaklaşılmasının sonuçlarını bize gösteriyor: Önemli olan kadınların hikâyelerinin ve davranışlarının şiddete maruz kalmanın sonuçları mı yoksa erkeğin şiddet uygulamasının nedeni olarak mı görülmesi gerektiği. Şiddet uygulayan erkeklerle karşı karşıya geldiğimizde, şiddetin normalleştirilme süreci üzerine içselleştirme de dâhil olmak üzere asgari düzeyde de olsa bilgi sahibi olmalıyız.

Geliştirilen ve değiştirilen stratejiler

İçselleştirilmiş şiddetin sonuçlarına dair üçüncü bir yaklaşım da kadınların şiddet sürecinin farklı aşamalarıyla nasıl başa çıktıkları, ne gibi stratejiler geliştirdikleri ve şiddete yavaş yavaş alışmaya başladıklarında bu stratejilerin ne yönde değiştiğidir. Kadınların bu değersizleştirilme sürecindeki stratejilerini nasıl anlayabiliriz?

Yukarıda bahsettiğimiz üzere kadın ilk kez şiddet gördüğünde şoka girer ve şiddete itiraz eder. İyi bir hayat, şiddeti kapsamaz. Ancak kadın olan biten hakkında konuşmaz, karşılığında erkeğe vurmaz, şiddeti somut bir şey olarak görmez, şiddet bir kenarda saklı kalır. Bir sonraki aşamada ise, erkek kadına vurmaya devam ettiğinde bu sefer, en azından sadece kendisinin ve erkeğin bulunduğu ortamlarda kadının şiddete daha açık bir şekilde itiraz ettiğini görürüz. Şiddet kullanan erkektir -kısa bir süreliğine şiddetin sebebi erkek olarak görülür- dolayısıyla şiddet kullanmayı bırakması gerekir, davranışlarını değiştirmesi gerekir. Kadın bu noktada, kendi gerçeklik algısını korur ve kullanır. Şiddetin sebebinin erkek olduğunu görür.

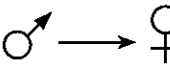

Ancak bir süre sonra erkek kadına, olduğu kişi olduğundan dolayı vurmaya başlar. Bunu yalnızca bir kez söylemez, şiddet kullanımıyla eşzamanlı olarak kadına sürekli bunu telkin eder. Bu yüzden kadının şiddeti durdurabilmek için bu duruma alışması gerekir. Değişmeyi başarabilirse, erkeğin ona vurmasını engelleyebilecektir. Ancak, deneyimlerimize dayanarak şunu söyleyebiliriz ki, kadın ne kadar değişirse değişsin, alışma stratejisi işlemez ve şiddet durmaz. Başka bir açıdan bakıldığında, erkek sürekli sınırları ve taleplerini değiştirir; kadın da yeni geçerli olan taleplere uyum sağlayamaz. Her çıkardığı dersten sonra çıkarılacak başka dersler belirir.

Kadın ne yaparsa yapsın, şiddet devam eder. Alışmaya çalışmaya devam eder, ancak bunu artık şiddeti sonlandırmak için değil yaşamını devam ettirebilmek için yapar. Bu aşamada şiddet yoğunlaşır, daha ciddi boyutlarda ve sık tekrarlanır olur. Ama kabul edilebilir olanın sınırları değiştikçe, şiddet ile yakınlık, yaşam ile ölüm arasındaki fark kayboldukça kadın her zaman nasıl bir tehlike içinde olduğunu anlayamaz. Çoğu zaman gerçekten de ölümün eşliğinde yaşar.

Fiziksel olarak yaşamaya devam etse de sembolik olarak kadın ölmüş olur; eskiden olduğu insan ölmüştür. Bundan sonra artık kadı-

nın kullandığı stratejilerden bahsedemeyiz: Şiddetle baş etmek için bir yol ya da araç olarak tanımladığımız stratejinin mümkün olabilmesi için bir fail, yaşayan bir canlı gerekir. Ancak kadın artık fail değildir, öldürülmüştür; bu aşamada “kurban”ın en anlamlı terim olduğunu düşünüyorum. Hayata döndürülecekse, yeniden emeklemeyi ve yürümeyi öğrenmesi gerekir. Rehabilitasyona, yeniden aynada kendine güvenli bir yüz görmeye giden yol ise oldukça zorludur.

Şiddet ortadan yok olmaz ve kadın Helene, Kerstin, Malin olarak yaşamını sürdürmez. Bu açıdan alışmaya yönelik kullandığı strateji, her ne kadar şiddet normalleştirildiğinde ve içselleştirildiğinde anlaşılır olmaya başlasa da ve her ne kadar erkekten başka kimseden destek alma arayışında olmadan kendi başına mücadele ederken elindeki tek araç olsa da, işe yaramaz.

Aşama	Nedenin başka yerde aranması	Belirtiler	Strateji
1	Nedensiz “Kaza” Boşluk	Fiziksel yaralanmalar	Gizlice itiraz etmek Şok geçirmek
2	Yavaş yavaş bir neden oluşmaya başlar 	Yaygın ağrı Burkulmalar “Her şey” hakkında kaygı duyma Karar vermede güçlük	İtiraz Alışma Açık/gizli
3	Açıkca belirtilmiş bir neden 	Paralize olmak Depresyon Kayıtsızlık Kaygı İntihar 'i savunmak	Alışma -Şiddeti sonlandırmak için -Sağ kalmak için öldürmek”

Erkeğin gerçekliğinin kadının gerçekliği haline dönüşmesinin sonuçları

Başka bir açıdan, bir ya da birden fazla strateji ile kendini gösteren alışma, en başından itibaren tabi olmaya doğru ilerleyen bir süreçtir. Kadınların tabi olması, erkeklerin kendi toplumsal cinsiyet projelerinin, yani erkeklik ve hâkimiyetin birbirinin içine geçtiği bir çerçevenin bir parçasını oluşturur. Şiddet alanının, erkeğin erkekliğini kurduğu başlıca alan olmaya başlamasıyla eşzamanlı olarak, şiddet sürecinde kadının tabi olma derecesinin nasıl değiştiğini görmüştük. Daha önce de gördüğümüz gibi, erkekler kadınların tabi olma derecesini kadınların fethedilmesi ve kontrol edilmesiyle ilgili erotik deneyimlerinden yola çıkarak açıklıyorlardı. İşte bu noktada sınırların yerinin değiştiğini ve kadınların tabi olmaya alışma stratejisinden, tabi olmayı içselleştirmeye yöneldiklerini görüyoruz. Tümüyle tabi olma hâli, yine tümüyle pasif olmayı gerektirir; tümüyle pasif olmak da kadını her türlü hareket imkânından yoksun bırakır. Sonunda, kadın hareket etmez; fail, kurban dönüşür, kadın hem fiziksel, hem de sembolik olarak ölü. Özetlersek, kadının stratejisi şiddete ve erkeğin kadınlık normu üzerinde yaptığı değişikliklere alışmaya çalışmak üzerine kuruludur, alıştığı zaman ise şiddeti normalleştirmiş olur. Normalleştirme süreci kadın için aynı zamanda bir değer kaybı sürecidir. Şiddetin en tehlikeli sonucu ise erkeğin gerçekliğinin kadının gerçekliği haline dönüşmesidir. İçselleştirmenin, yani kadının her saniye erkeğin onu mahkûm ettiği alan içinde hareket etmeye çalışması şeklindeki bir alışmanın, zaman içinde ana strateji haline geldiğini düşünüyorum. Bunun için ise kadın öncelikle her şeyi en ince detayına kadar tanımlayabilmeli, odanın her köşesini. Daha sonra oda ile kendini özdeşleştirmeli, mekânına dair bilgisini içselleştirmeli. Kadınlar bunu yapmazlarsa, yanlış adım atarlarsa, şiddetin bitmeyeceğini; yanlış adım atmanın ölümleri pahasına olduğunu, sağ kalamayacaklarını düşünüyorlar.

Burada bir uyarı yaparak bu konuyu bağlamak istiyorum: kadınlar partnerlerinden ayrılmayı başarsalar bile şiddet sürecini kendilerinde hissetmeye devam edebilirler. Nea Mellberg'in (2002) terminolojisiyle açıklamak gerekirse, rehabilitasyon gerçekleşene kadar kadınlar zihinsel anlamda hâlâ sürecin "içinde" kalırlar. Kerstin dışarıdan bakıldığında ilişkiden "çıkılmış" olsa da hâlâ şiddetin gerçekliğinin "içindedir", şiddet sürecinin sonuçlarını üzerinde hissetmektedir

-kocasının güçlü şiddetinin etkisindedir:

“Seni yasaklamak istedim.

Bana –ve küçük O’ya- sürekli verdiğim bir sözdü bu.

Sürekli söylediğim bir yalan -ve inanılmaz ihanetim.

Kendi geçişimi kapamıştım -dışarıya.

Giriş ve çıkışım bir labirentti. Dışarı nasıl çıkacağımı bulamıyordum.

Bunu yapabilmek için bile Senin desteğini istiyordum” (s.85)

“Yaşıyordun -yaşıyordum.

Özgür kalmak istiyordum.

Aklımdan her şeyi bırakmak geçiyordu.

Hayatın hareketini kırmak.” (s.99)

Şiddete başka şekillerde yakın yaşayanlarımız, şiddetin tehlikele-ri ise ilgili olarak farklı aşamalarda bu stratejilerin ne ifade ettiğine bakarak çok şey öğrenebilirler: Kadınlar ilk darbeye ayrılmalıdır. Şiddetin ilk aşamasında ilişkinin dışına çıkmak daha kolaydır, çünkü bu aşamada kadınlar hâlâ kendi gerçeklik algılarına sahiptirler ve şiddete itiraz edebilirler. Şiddet sürecinde kadın ne kadar kararsız kalırsa, şiddete o kadar az itiraz edebilir ve daha çok alışkanlık geliştirir (şiddet ne kadar içselleştirilirse kadında o kadar kendini tüketmiş, yılmış ve keyifsiz hisseder), dolayısıyla şiddetten uzaklaşması daha güç olur; arkadaşlarının, komşularının ve profesyonellerin sorumluluk almasına daha fazla ihtiyaç duyulur. Bu sebeple şiddet sürecinin farklı aşamalarının adını koymak önemlidir. Bu, şiddetin sebebi olarak görülen ve aslında sonucu olan belirti ve stratejilere yoğunlaşarak ya da kadının kendisine dair imajındaki değişimleri ve diğer sınır değişimlerini izleyerek yapılabilir.

Sonunda, Kerstin erkeğin tesirinden “çıkmayı” başarır:

“Hayatımın gidişatı içinde, yaşamaya cesaret edebilmek, devam etmek için tek şansımı.” (s.99)

Sınır ve ayrımların yerinin değişmesi	{ Kabul Edilebilir-Kabul Edilemez Huzur-Şiddet ♂ -Şiddet Kullanan ♂ ♀ -Şiddete Uğrayan ♀
Şiddet + Tecrit	İyi-Kötü
Şiddet/yakınlığın dönüşümlü kullanımı	Yaşam - Ölüm
İçselleştirme Süreci	
Nedenin başka yerde aranması	Yok → ♂ → ♀
Belirtiler	Giderek daha yaygın
Strateji	{ İtiraz - Alışma Fail → "Kurban" → "Ölü"
Aktif değersizleştirme süreci	
♀ olmak = öldürülmek	

Kadın bakış açısında şiddetin normalleştirilme süreci

Kültürel Toplumsal Cinsiyet Çerçevesi ve Erotikleştirilmiş İktidar

Normleştirilme sürecinde erkek şiddete başvurur, kadın ise hem şiddetle hem de erkekle baş etmelidir. Kadının stratejileri, bununla nasıl başa çıkmaya çalıştığı, bir toplumsal cinsiyet gerçekliğine, daha doğrusu bir kadının, bir erkeğin ve bir ilişkinin nasıl olması gerektiğine dair erkeğin oluşturduğu kavram ve normlara dayalıdır. Erkek için de kadın için de şiddetin gerçekleştiği, doğrudan toplumsal cinsiyet gerçekliğine bağlıdır. Çoğumuz için erkekler tarafından oluşturulan kadınlık ve erkeklikle ilgili bu kavram ve normlar, tanıdık düşünce, duygu ve imajlardır. Tabii ki çoğumuz sınırların yer değiştirmesi sürecinde erkeklerin kullandığı hâkimiyet/tabii olma normunu (erkeğin kendi kurduğu hâkimiyete bağlı olarak kadından daha çok boyun eğmesini beklemesini) savunmaktan kaçınıyoruz. Ama bu normları tanırız ve gündelik hayatta somut bir biçimde hayata geçtiklerini görürüz.

Ayrıca şiddet içeren ilişkilerin başlarında, en azından toplumsal cinsiyete yönelik görünürdeki tavırlarda, toplumsal cinsiyet normlarının oldukça modern ve eşitlikçi olduğunu görürüz. Dolayısıyla, cinsiyet eşitliğine dayalı normlardan, hâkimiyet/tabii olmaya dayalı normlara doğru bir geçiş olduğunu söyleyebiliriz.

Dolayısıyla, açıkça ifade edilen normlar değişmese bile, pratikte kullanılan normların değiştiğini görüyoruz. Erkek tarafından kadınlığın ve kadının yaşam alanının kontrolü ve her tür sınırın/ayırımın ortadan yok olması, şiddetin yönünün ve amacının gözden kaçırılmasına neden olur. Kadın açısından şiddetin normleştirilmesinin dramatik sonuçlarına bakarsak, özellikle de erkeğin gerçekliği kadının gerçekliğine dönüştüğünde, erkeğin şiddet kullanarak (kendi yorumuna ve algısına göre) çok şey kazandığını görüyoruz. Sınırların sürekli yerinin değişmesi ve kadının yaşamı üzerindeki artan kont-

rol, toplumsal cinsiyet ve erkekliğin kurulmasının bir yoludur. Bu noktada artan kontrol ve hâkimiyete bağlı olarak yavaş yavaş artan yoğun erotik deneyim -erkekleşme projesinin öneminin artmasıyla- daha önem kazanır.

Şiddet kullanan erkekler gibi bu popüler kültür temsilleri de, hali hazırda yaygın bir biçimde dolaşımda olan ve kökleri tarihi mirasımızda bulunan toplumsal cinsiyet normlarından, toplumsal cinsiyete ve cinselliğe dayalı imge ve sembollerden destek alır diyebiliriz. Dolayısıyla, her ne kadar şiddet kullanan bir erkek kanunları ihlal etse de, bir suç işlese de ve bizlere göre ahlak sınırlarının dışında bir harekette bulunsa da, yine de bu, kültürel toplumsal cinsiyet sınırlarını ve kökleri derinlere giden cinsel modelleri ihlal etmekte olduğu anlamına gelmez. Bunun anlamı, şiddetin içselleştirilmesi ve normalleştirilmesini ve aynı zamanda tek tek bireyler olarak kadın ve erkeklerin şiddet sürecinde ne gibi stratejiler kullandıklarını anlayabilmemiz için, toplumsal cinsiyet ve cinsellik ile ilgili kültürel miraslarını kavramamız gerektiğidir. Ne şiddet kullanan erkekler ne de şiddete uğrayan kadınlar bireysel sapmaları temsil ederler. Bir ya da birden çok toplumsal cinsiyet normunu benimserler. Şiddetin normalleştirilmesi ve içselleştirilmesinde bu normlardan bazılarını ölümleri pahasına takip ederler.

Ya Siz?

Bitirirken, siz okuyucuları toplumsal cinsiyet ve cinsellik ile ilgili kültürel çerçeve üzerine düşünmeye ve deneyimlerinizi bunun ışığında değerlendirmeye davet ediyorum: Belki sizin -bazen- bu çerçeveyi kırabildiğiniz oluyordur. Sizin bulunduğunuz bağlamda, hayatınızda hangi deneyimler bir dönüm noktası oluşturuyordu? Kendi toplumsal cinsiyet kurma sürecinizi nasıl tanımlarsınız? Şiddet size karşı bir strateji olarak kullanıldı mı? Yıkıcı sonuçları olan başka kontrol stratejileri var mıydı? Erkekler tarafından kontrol edilmeyen bir yaşam kurmayı başarabildiniz mi?

Kadınlara Yönelik Erkek Şiddetini Anlamak İçin Bazı Çerçevesler

Şiddetin normalleştirilme sürecinde bulabileceğimiz şiddet anlayışı nereye oturur? Bu anlayışın İsveç'te şiddetle ilgili politik doğrularla ilgisi nedir ve bu araştırmalar açısından nasıl değerlendirilmelidir? Bu noktalara değindikten sonra şiddeti anlamaya yönelik İsveç'te geliştirilen politik ve bilimsel yaklaşımlar¹² üzerinde duracak ve bunları kendi normalleştirme süreci analizim ile ilişkilendireceğim.

Şiddet hakkında resmi bilgilerin oluşturulması

Şiddet gösteren erkeklerin akıl hastası olduğu ve/ya da sosyal anlamda sapkın oldukları hakkındaki yerleşik düşünce neye dayanıyor? (karş. Giriş) Şiddet ile normal toplumsal cinsiyet iktidarı arasında bir bağlantı görmek üzerine kurulu (ve anlaşılın tehdit edici bulunan) bilgi nereden geliyor? Bu sorulara verilen cevaplardan biri, siyaset bilimci Maria Wendt Höjer'in "Korku Politikası" (2002) adlı 1930-1990 dönemine ait dayak ve tecavüze ilişkin resmi yayınları incelediği doktora tezinde bulunabilir.¹³

12 Detaylı bilgi için bkz. Wendt Höjer (2002), Mellberg (2004) ve Lundgren&Westerstrand (2002).

13 Wendt Höjer'in çalışması resmi raporlar ve hükümet beyannamelerine yoğunlaşmaktadır ancak aynı zamanda parlamentodaki tartışmaları da içermektedir. Bu noktadan sonraki tartışma Wendt Höjer'in incelemelerine dayanmaktadır ancak sadece benim sorularıyla ilgili kısımları üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla kendisinin incelemesinden yararlandığım bu bölüm Höjer'in çalışmasını detaylı ve tam olarak yansıtmamakta, ancak (yazıda aksi belirtilmediği sürece) kendisinin bakış açısının bir özetini vermeye çalışmaktadır.

Sosyal anlamda sapkın erkekler; normal ve anormal şiddet

İlk dönem 1930-1960 arasını kapsamaktadır. Bu dönemde şiddetin sebebi tek kelimeyle özetlenmektedir: Alkolizm. Ya da tam olarak ifade etmek gerekirse, alkolizm ciddi ve tekrar eden şiddeti açıklamakta kullanılmaktadır. "Hafif" olarak tabir edilen şiddet ve tek tek şiddet vakaları ise başka bir biçimde anlaşılmaktadır: Bunlar heteroseksüel ilişkinin normal bir parçası olarak görülür. Evdeki bu tür şiddet normal karşılanır ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin doğal bir parçası olarak görülür. Bu tür şiddet tartışmaların sonucu olarak meydana gelir.

Dolayısıyla belirli bir alandaki belirli bir tür şiddetin belirli bir bölümü normaldir. Bu "önemsiz" şiddet, daha ciddi ve tekrarlayan, bundan ötürü de problemlili kabul edilen şiddetten ayrılır. Ciddi ve tekrarlayan şiddet alkolizmle açıklanır. Bir ikinci açıklama ise zihnen anormal kişilerin, delilerin ciddi ve tekrarlayan şiddete başvurduğu şeklindedir.

Alkolizmin ve ruhsal hastalıkların daha kapsayıcı problemlerin bir sonucu ya da belirtisi gibi görüldüğü ve devletin bu problemler karşısında harekete geçmesinin beklendiği (örneğin yeni yasalar çıkararak) de belirtilmelidir.

Şiddete dair geliştirilen açıklamalar, şiddeti normal görmekle anormal görmek arasında gidip gelmektedir. Şiddet uygulayan ya da kadını suistimal eden erkekler ya tamamen normal (eş) ya da sapkın olarak görülmektedir. Şiddet ciddi olduğunda ve gerçekten büyük zarara yol açtığına, ne doğal ne de meşru olarak adlandırılabilir. Bu durumda şiddetin alkolik ya da akıl hastası kişilerce uygulandığını düşünmek uygun mudur?

Hem sapkılığın tanımında hem de normal addedilen şiddetin tanımında erkeğin hâkimiyeti ile kadının tabi olma durumu görünmez kılınmaktadır. Cinsiyetli bir politik problem olarak şiddet görünmez olduğunda, şiddetin bu şekliyle ele alınması da mümkün olmaz. Carin Holmberg ve Christine Bender'e göre (2003) bugün bile belediyeler düzeyinde yaşanan budur. Kadın sığınakları aktivistleri başka bir anlayış üzerinde ısrarla durana kadar var olan şiddetin diğerlerinin, farklıların, özel ve sapkın olanların problemi olduğu düşünülmiştir. Aynı araştırmaya göre, bunun sonucu olarak sığınak

aktivistleri erkeklerden nefret eden fanatikler ve militan feministler olarak resmedilmiştir.

Zihnen sapkın erkekler; anormal şiddet

1970 ve 1980'lerde şiddet kullanan erkekler sapkın olarak tanımlanıyordu, ancak vurgu bireysel psikolojik rahatsızlıklara kaymıştı. Ciddi ve tekrarlayan şiddet ile ilgili olarak genel olarak kabul gören açıklama alkolizm iken, bunun yerine geliştirilen yorumlama biçimi büyük oranda psikolojiye dayalıydı. Şiddetin kaynağı çevrede değil özel alanda görülüyordu; dolayısıyla getirilen açıklamalar da sosyal ihmalkârlığı değil özel duygusal hayatı hedef alıyordu. Bu anlayışa göre erkeğin şiddet kullanması, çocukluğundaki elverişsiz koşullarla ve genellikle sosyal anlamda zor bir durumda olması ile açıklanıyordu. Aynı zamanda şiddet gören kadınların da psikolojik olarak kusursuz olmadığı öne sürülüyordu.

Şiddet yaşanan ailelerdeki ilişkiler de benzer bir biçimde psikolojik anlamda problemlili görülüyordu. Buna göre şiddet (karş. 6 numaralı dipnot), kadın ve erkeğin zararlı bir ortak yaşam içinde olmasının mantıklı sonucu haline geliyordu. Kadın ve çocukların suistimali, anormal aile koşullarının bir göstergesi olarak kabul ediliyor, bir başka deyişle aile ortamının kendisi çoğu zaman şiddetin nedeni olarak görülüyordu. Bu durumda en doğru çözümün her iki tarafın da psikolojik tedavi görmesi olduğu öne sürülüyordu.

Bu dönemde hakim psikolojik açıklama, eski bir açıklamayla birleştiriliyordu. Alkolizm hâlâ önemli bir neden olarak kabul ediliyordu ancak bu bakış açısı artık sosyoekonomik bir yaklaşım ile ilişkilendiriliyordu. Şiddetin, sosyal anlamda tehlikeye maruz kalan bazı sosyal gruplarda daha yaygın olduğu söyleniyordu. Daha önceki açıklamalardan farklı olarak bu durum en temeldeki problem olarak değil de "tetikleyici neden" olarak görülüyordu.

Dönemin her ikisi de psikolojik olan bireysel ve aile odaklı açıklamalar arasında gidip gelen bakış açısında, şiddet yeni yasalar getirilerek çözülecek bir adalet meselesi olarak değil, yardım, tedavi ve destek meselesi olarak görülüyordu. Çarenin adı, bakım ve terapiydi. Odak noktası ailenin fertlerine yönelmişti ve kadın ve erkek psikolojik açıdan farklı tanımlandığı ölçüde (kadın ve erkekler için farklı koşullar, problemler ve olasılıklar bulunması açısından) toplumsal

cinsiyet hesaba katılıyordu.¹⁴

Paradoksal olarak bireysel ve aile odaklı psikolojik açıklamaların bir başka sonucu, şiddet kullanan erkeklerin odak noktası olmaktan çıkmasıydı. Şiddetin başlıca nedeni özel ilişkiler, ikincil nedeni ise alkol ya da toplum olarak görülüyordu. Bunun sonucunda, şiddet kendi başına önemli olmaktan çıkıyordu. Analizin merkezinde olacağına, şiddet başka bir şeyin belirtisi olarak tartışılıyordu. Odak noktasının bu şekilde kayışı, bugün belediyeler düzeyinde de gözlemlenebilmektedir. Bu da, sosyal yozlaşma gibi psikolojik yaklaşım çerçevesinin de geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Şiddet içeren ilişkiler, şiddet içermediği varsayılan normal aile ilişkileri ile karşılaştırılmaktadır (Holmberg&Bender 2003).

Yeni bir şeyin başlangıcı mı?

1970 ve 1980'lerde ortaya çıkan yeni bir özellik, feminist yönelimli bir bakış açısının belirtilerini görmemizdir: Şiddet problemi zaman zaman toplumdaki toplumsal cinsiyete bağlı güç eşitsizliği ile açıklanır. Ancak bu da belirli bir biçimde yapılır: Toplumsal cinsiyete bağlı güç eşitsizliği sosyal ve ekonomik koşullarla açıklanır. Kadın ve erkek arasındaki karşıtlık, toplumda işin örgütlenme şeklinin bir sonucu olarak ele alınır. Yaşam, monoton ve ağır işlerden olumsuz etkilenir, kazançlı bir işe sahip olmamak da kişinin kendine güvenini sarsar.

Bu açıklama çabası, işin üstünlüğünü verili kabul eder. Böylece, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet, işin örgütlenmesi ve eşitsiz dağıtılmasının bir sonucu olur. Bu yeni açıklama modelinde, toplum şiddetin kaynağı olarak görülür, ancak özel hayat üzerinden ifadesini bulur. Şiddet kullanan erkekler tüm sosyal gruplarda bulunur, ancak eşitsiz bir biçimde bu gruplara dağılmışlardır.

Her ne kadar şiddet cinsiyetli bir politik problem olarak görülse de paradoksal bir biçimde toplumsal cinsiyet burada da öncelik verilen bakış açısı olmamıştır! Kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyete dayalı bir çatışma olarak değil, sınıf çatışması olarak görülmüştür.

14 Üstelik bu fikir, 1980'lerin kadın merkezli feminizmi çerçevesinde geliştirilmiş toplumsal cinsiyet teorisinin merkezindeki fikirlerden biridir. İsveç'te de büyük etkisi olmuştur. Bunun nedenlerinden biri farklı feminist miraslar (örneğin Elin Wagner ve Ellen Key'in mirası) ile ilişki kurabilmesi olabilir.

Bu dönemde şiddet üzerine yürütülen tartışma iki koldan ilerlemiştir. Wendt Höjer'in sivri bir dille belirttiği üzere psikolojik bakış açısı toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalıdır ve bu ilişkilerden bahseder, ancak iktidar ilişkilerinden bahsetmez ve şiddet konusu görünmez olur: Şiddet konusundaki tartışmalarda toplumsal cinsiyet ilişkilerinden bahsedildiğinde, toplumsal cinsiyet, aşk ve psikolojik yoksunluk ile ilişkilendirilir, şiddet ise odak noktasında olmaktan çıkar. Öte yandan, feminist sınıf bakış açısı, yapısal iktisadi ilişkilere dayalıdır, toplumsal cinsiyet ilişkilerine değil. Bu açıdan bakıldığında şiddet genel anlamda sosyal sefalet ile açıklanır ve toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilmez.

Bir başka deyişle: ya toplumsal cinsiyet ortadan kayboluyor, ya da şiddet ve iktidar. Bu açıklama modelinde, toplumsal cinsiyet ve şiddet aynı anda var olamıyor. Bu noktaya kadar hiçbir açıklama çerçevesi toplumsal cinsiyet ve şiddet/iktidarı bir arada kullanamamıştır.

Cinsiyetli (erkek) normal iktidar-erkeklik olarak şiddet

Toplumsal cinsiyet ve şiddet/iktidar ilişkisinin bir arada kullanıldığı bir açıklama çerçevesi Wendt Höjer tarafından incelenen üçüncü dönemde, 1990'larda geliştirilmiştir. 1990 yılında kadına yönelik şiddet ilk kez toplumsal cinsiyet ile ilgili hükümet beyannamesinde (1990/91:113) bir toplumsal cinsiyet meselesi olarak tanımlanmıştır. Buna göre şiddet "cinsiyetler arası güç ilişkilerinde var olan eşitsizliğin" dışavurumudur; şiddetin temelinde işin örgütlenme biçiminin olduğu fikri burada yer almamaktadır. Birkaç yıl sonra ise toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının hedeflerinden biri de cinsel şiddetin ortadan kaldırılması olmuştur (1993/94:147).

Bu yeni yaklaşım, "Kadına Yönelik Şiddet ile ilgili Komisyon" raporunda da ifade edilmiştir. Raporda bir eylem planı sunulmuş, planın çıkış noktası ise giderek önem kazanan "kadın bakış açısı" olmuştur. Öncelikle, şiddet cinsiyet temelli olarak yani erkeklerin kadınlara yönelik olarak uyguladığı şiddet olarak tanımlanmıştır. Böylece, dayak atan erkekler cinsiyetlendirilmiştir. İkinci olarak sosyal anlamda kurulmuş toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet teorisine dayalı bir çıkış noktası oluşturur. Kadınların ve erkeklerin deneyimlerinin "genel olarak" farklı olduğu ve kadınlık ve erkekliğin zıt de-

ğerleri temsil ettiği kabul edilir.¹⁵

Wendt Höjer, bu rapordaki şiddet anlayışının bahsi geçen dönemde şiddet üzerine yapılan feminist araştırmalara dayalı olduğunu ve daha önce şiddet üzerine yazılan raporlardan (büyük ölçüde genel psikolojik ve sosyolojik uzmanlığa dayalı raporlar) radikal bir biçimde farklı olduğunu bize gösterir.

Bir önceki dönemdeki psikolojiye dayalı açıklama modellerinden farklı olarak, “kadın bakış açısı”, erkeklerin kadınlara yönelttiği şiddetin nedeni olarak bireysel sapkın davranışları ya da anormal ailelerdeki dengesiz davranışları (ya da toplumun belirli kesimlerine uygulanan modelleri) bir açıklama olarak görmez. İlk dönemdeki sosyal yozlaşma ve alkolizm açıklamalarını da kullanmaz. Bu, bireysel psikolojilerin tamamen göz ardı edildiği anlamına da gelmez. Rapor, şiddet probleminin karmaşık olduğunu ve “tek boyutlu” bir biçimde açıklanamayacağını öne sürer.

Bu muğlâklığa rağmen, hem gruplar hem de bireyler için, cinsiyetli güç eşitsizliğine daha çok önem verilmesi gerektiği sonucuna varılır. Yine geliştirilen bu yorumlama çerçevesine göre erkeklerin kadınlara yönelik şiddeti kendine özgü bir açıklama modeli gerektirmektedir ve diğer şiddet suçları gibi açıklanamaz.

Böylece cinsiyetli iktidar, temel yorumlama çerçevesi haline getirilmiştir. Şiddet, cinsiyetli iktidarın sıradan ve bu anlamda normal, kültürü ışığında ele alınmıştır. Şiddet uygulayan erkekler ise toplumumuzda erkekliğin yaratılması çerçevesinde incelenmiştir. Toplumumuzda erkeklik, iktidar ve şiddet arasında kültürel ve dolayısıyla kabul gören bağlantılar olduğu varsayılmıştır. Cinsiyetli “normal” iktidar temel yorumlama çerçevesi olduğunda (karş. Giriş bölümünde normallığın farklı tanımları), ne şiddet ne de fail sapkın olarak görülür, normallik çerçevesinde ele alınırlar.

Cinsiyetli iktidar direniş yaratır

Bu yorumlama çerçevesinin kışkırtıcı olduğu ortaya çıktı. Yukarıda bahsi geçen bakış açısı güçlü bir direnç ile karşılaştı, özellikle de rapor inceleme için sunulduğunda. Kanunun hazırlanma aşamasın-

15 Burada 1980’lerin kadın merkezli feminizminin etkilerini görüyoruz. (Bir önceki dipnot ile karşılaştırmız.)

daki direnç ise oldukça güçlüydü. Hükümetin beyannameyi hazırlaması tam üç yıl sürdü. En sonunda hazırlanan hükümet beyanname-sinde hem rapor hem de raporun muhalifleri göz önünde tutuluyor ve neredeyse imkânsız bir denge gözetiliyordu. “Kadınlar için Barış” isimli hükümet beyannamesi, iki rakip ve birbiriyle zıt bakış açısını sunuyor ve dengeliyordu: Kadına yönelik şiddet ile ilgili komisyo-nun raporuna da nüfuz eden iktidarın cinsiyetli olduğunu öne süren yeni bakış açısı ile daha yerleşik, zaman zaman da sosyal sapkınlik açıklaması ile birleştirilen, bireysel bakış açısı. Bu yerleşik bakış açısı tasarındaki yorulmada ifadesini buluyordu. Her ne kadar iktidarın cinsiyetli olduğunu öne süren bakış açısı hükümet beyannamesinde öne çıksa da -şiddet, toplumsal cinsiyete bağlı güç eşitsizliğinin en uç noktadaki ifadesi olarak görülse de- yine de beyannamede “her erkek, erkek kültürü ile kadına yönelik şiddet arasındaki ilişkiden etkilenmez” ya da “pek çok erkek kadınlara şiddet uygulamaz” gibi ifadeler bulmak mümkündür. Wendt Höjer, iktidarın cinsiyetli oldu-ğunu söyleyen bakış açısı ile zıddının bir arada var olduğuna dikkat çekiyor ve bu dönemde, daha önceki dönemlere göre, soruya dair yaklaşım farklılıkları arasındaki mesafenin giderek daha da açıldığını düşünüyor. Şiddete, iktidara ve toplumsal cinsiyete dair açıkça farklı anlayışlar resmi belgelerde ifade ediliyor ve yorum çerçeveleri arasındaki zıtlıklar apaçık meydanda.

Belediyelerin günümüzde izledikleri şiddet anlayışı, Holmberg&Bender'e göre (2003), erkeklerin kadınlara yönelik şid-det hakkında ulusal yorum çerçeveleri ve “gerçekler” geliştirdiğinin bir kanıtı olarak okunabilir. Belediyede karşılaşılan somut şiddet va-kalarında, sapkınlik anlayışı kullanılıyor ve şiddet “bizim” gibi olma-yanları ilgilendiren bir konu olarak ele alınıyor. Ve paradoksal ola-rak, iktidarın cinsiyetli olduğunu ileri süren bakış açısı, bu yorumu desteklemek için kullanılıyor: “bizim” belediyemiz sınırları dahilinde şiddet neredeyse hiç olmadığı için, “bizim” şiddetimizi anlayabil-mek için bu yorum çerçeveleri kullanılamaz.

Araştırmaların cevabı: Kadına yönelik şiddet hangi bakış açıları ile yorumlanıyor?

Araştırmalar, kadınlara yönelik erkek şiddetini, siyasi söylemden ve resmi yayınlarda ifade edildiğinden tamamen farklı bir şekilde

mi ele alıyor? Kadın sığınaklarının işaret ettikleri şiddeti görmezden gelen belediyelerin tutumu, İsveç'teki araştırmalar ve uzmanların oluşturduğu literatür açısından ne ifade eder? Kadına yönelik şiddet ve çocuk istismarı üzerine araştırmaları ve uzmanların yazdıklarını değerlendiren sosyolog Nea Mellberg, konu şiddeti anlamak olduğu zaman, araştırmaların çoğunlukla siyasi söylemle el ele gittiğini göstermektedir.¹⁶ Hangisinin diğerini doğurduğunu -siyasi söylemin araştırmalar doğrultusunda mı oluştuğunu, yoksa araştırmaların siyasi söyleme göre mi şekillendiğini, dolayısıyla da ideolojik bir ürün olup olmadığını- bilmek güç. Büyük olasılıkla bir çeşit etkileşim var.

Şimdi, Mellberg'in de taslağını çizdiği gibi, araştırma ve uzman literatüründe bahsi geçen şiddeti açıklamaya yönelik yaklaşımları daha yakından ele alacağız.¹⁷ Mellberg, yukarıda Wendt Höjer'in yaptığı (normallik ve sapkınlığa yoğunlaşan) sınıflandırmadan biraz daha farklı bir kategorileştirmeye gitmiştir.

Güçsüzlük

Güçsüzlük perspektifi: Kadına yönelik şiddet, erkeğin güçsüzlüğünün ve tükenmişliğinin dışavurumudur. Bu bakış açısı, psikanalitik ve dinamik türleri ile tutarlılık göstermektedir (ör. Ekselius 1982). Şiddet, kadınlara yönelik cinsel ıstırap, nefret, korku ya da husumetin bir göstergesidir. Ancak şiddetin asıl nedeni psikolojik değildir; cinsler arası şiddet ve husumet bulunan bir toplum yapısından kaynaklanır. Psikolojik yapı, daha büyük bir yapının bir yansıması olarak görülür. Güçsüzlük perspektifinin bir de sosyolojik temelli olanı vardır. "Sıkışmış" olan erkeğin rolüne yoğunlaşır (ör. Boethius, 1976), faili toplumdaki baskının kurbanı olarak görür. Bu bakış açısının her iki çeşidi de siyasi söylemde görülebilir, örneğin Wendt

16 Çalışma belgesi şeklindeki bu araştırmanın başlığı, "Erkeklerin kadınlara yönelik şiddeti; görünür anneler ve görünmez çocuklar. Kadınlara yönelik şiddet ve çocuklara yönelik şiddet/cinsel istismar ile ilgili İsveç'teki resmi yayınlar, uzman raporları ve araştırmalar üzerine bir araştırma" (Mellberg 2004). Mellberg, kadına yönelik şiddet, şiddet gören annelerin çocukları ve çocukların yaşadıkları şiddet ve cinsel istismar üzerine hem araştırma ve uzman literatürünü hem de resmi belgeleri inceliyor.

17 Bu sunum da temel sorun etrafında şekillendirilmiştir. Her ne kadar detaylı bir sunum yapılmasa da, aksi belirtilmediği sürece, Mellberg'in bakış açısı korunmaya çalışılmıştır.

Höjer'in bahsettiği ikinci -psikolojik bakış açısına sahip- dönemde, yani 1970-80'lerde olduğu gibi, ya da bugün belediyeler seviyesinde kullanıldığı gibi (Holmberg&Bender 2003).

Çatışma

Çatışma perspektifi: Bu bakış açısında, iki eşit tarafın arasında süregelen bir çatışmadan bahsedilir (ör. Hydén, 1992). Örneğin, şiddet, bir tartışmanın şiddete dönüşmesiyle oluşur. Çatışma perspektifi, zaman zaman ilişki perspektifi ya da sistem teorisi perspektifi olarak da adlandırılır. Taraflar, erkeğin hakim, kadının ise tabi olmasının temel norm olduğu toplumsal cinsiyet kültürü bağlamından bağımsız olarak görülür. Her ne kadar erkeğin hakim, kadının ise tabi olması çıkış noktası olarak kullanılabilirse de -ki bana göre Hydén'in yapmak istediği budur- analiz esnasında bu çıkış noktası kaybedilir. Siyasi söylemin ikinci döneminde çatışma perspektifinin örnekleri görülebilir ve bugünkü belediyelerin de bu perspektife sahip olduklarından bahsedilebilir. Çoğu zaman güçsüzlük perspektifi ile birlikte kullanılır.

Sosyal Miras

Sosyal miras perspektifi: Babalarının annelerini dövdüğünü gören erkekler genellikle kendi eşlerini döverler, annelerinin dayak yediğini gören kızlar da yetişkin olduklarında genellikle dayak yerler (ör. Hindberg 1984). Şiddet ve alkolün kullanıldığı bir ailede yetişmek ve oğlun anneye olan ilişkisi en sık başvurulan nedenler arasındadır. Bunlar sıklıkla, örneğin kadın erkek eşitsizliği, köksüzlük, toplumsal ağların çözülmesi, özel hayatın kutsallığı ile ilgili davranışlar ve kitlesel medyanın dolaşıma soktuğu simgeler gibi toplumsal faktörlerle bir arada anılır. Bu bakış açısı, şiddetin nedenlerine ilişkin daha kapsamlı bir yaklaşım geliştirmiş gibi görünse de, iş somut şiddeti anlamaya geldiğinde açıklama, genellikle zorunlu psikolojik tekrar olarak, bazı ailelerde şiddetin tekrar etmesine dayanır. Bu bakış açısında somut şiddet (şiddet hareketleri ve gündelik yaşamda şiddet), erkek ile kadın arasındaki eşitsiz koşullarla tanımlanan kültürel bağlam ile ilişkilendirilmez.

Sosyal miras perspektifi, kadına yönelik şiddet ile ilgili Komisyon raporu da dâhil olmak üzere, resmi yayınlarda bulunan psikolojik

açıklama çerçeveleri üzerinde ve pratikte, büyük etki bırakmıştır. Mellberg'e göre erkeklerin kadınlara yönelik şiddetine dair insanların genel tutumu ve sosyal hizmetler gibi farklı profesyonel çalışmalar açısından da bu geçerlidir. Holmberg&Bender'in belediyelerde yürüttüğü çalışmada da bu doğrulanır.

Her şey ve hiçbir şey

Her şey ve hiçbir şey perspektifi, sosyal miras perspektifinin bazı örneklerinde de bulunduğu üzere, birden fazla bakış açısının ve açıklama modellerinin toplamını simgelemektedir. Örneğin, kadınlar üzerindeki tarihi ve sosyal erkek hâkimiyetini vurgulayan toplumsal bakış açıları, psikolojik özellikleri ve neden sadece bazı erkeklerin kadınlara şiddet uyguladığını açıklamaya yönelik psikolojik yaklaşımlarla birlikte kullanılır (ör. BRA 2002: "Yakın İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet. Bir İnceleme"). Bu bakış açısı, biyolojik perspektifleri de içerir.

Bu bakış açılarından oluşmuş kümede, tartışmaya açılmayan pek çok çelişki vardır, ya da bakış açılarının çokluğu önemli bir şey gibi gösterilir ve araştırma ile de buna ulaşılmaya çalışılır (Socialstyrelsen 2000/eğitim dokümanı). Buradaki mantık, farklı ve çelişkili bakış açılarının bir arada kullanılmasının açıklama değerinin de yüksek olduğudur. Açıklamaların sayısı çoğaldıkça ve birbiriyle olan çelişkileri arttıkça, açıklayıcı gücü daha da çoğalır. Bu bakış açısının bilimsel olduğunu savunmanın imkânsızlığı, Mellberg'in de seçtiği "her şey ve hiçbir şey" teriminden de anlaşılabilir. Mellberg, kadına yönelik erkek şiddetini açıklamakta kullanılan bu bakış açısının son yıllarda etkisini gösterdiğini ve özellikle BRA raporları ve Socialstyrelsen yayınlarında bulunabileceğini söylüyor.

Kültür

Kültür perspektifi: Kültür perspektifine göre, şiddet "özellikle patriarkal", yani (İsveçli toplumsal cinsiyet eşitliğiyle eşanlamlı kullanılan) İsveçlilikle aşılınmamış olan bir takım ailelerde görülür. Bu bakış açısı özellikle son zamanlardaki literatürde çoğu zaman da "özellikle korunmasız gruplar" başlığı altında bulunabilir. Bu başlık ile genellikle göçmen ailelerindeki kadın ve çocuklar kast edilir. Bu anlayışın altında, "bizim" İsveçli şiddetimiz ile "onların" kültürel şid-

detinin karşılaştırılması yatar. Kültür perspektifine göre, İsveçli şiddet yukarıda bahşi geçen açıklama modellerinden herhangi biri ile ya da sapkınlık ile anlaşılabilir ve böylece İsveç (toplumsal cinsiyet) kültüründen ayrılmış olur (karş. Schlytter 2002, Naringsdepartementet 2002, Kurkiala 2003, Wikan 2004).

“Sosyal miras” İsveçlilerin kullandığı şiddeti açıklamaya yönelik yerleşik bir İsveçli anlayışı ise, kültürel perspektif de İsveçli olmayan grupların kullandığı şiddeti açıklamaya yönelik anlayışlar üzerinde etkilidir: “Onların şiddetini anlamak için kullanılan -ve giderek daha da yerleşik hale gelen- İsveçli bakış açıdır. Kültür perspektifi diğer bakış açılarıyla da birleştirilir. Psikanalitik/dinamik güçsüzlük perspektifi ile birleştirildiğinde, travma teorisiyle de ilişkisi kurulur. Sosyolojik güçsüzlük perspektifi ile birleştirildiğinde ise, sosyal entegrasyon eksikliği, baskı ve ırkçılık vurgulanır. İktidar ve kontrol perspektifi kullanıldığında (bkz. bir sonraki bölüm), genellikle patriarkal yapılar ve kültürlerden bahsedildiğini duyarız.

İktidar ve kontrol

İktidar ve kontrol perspektifi, Mellberg’in şiddeti toplumsal erkek hâkimiyetine (ve kadınların tabi olmasına) ve dolayısıyla normallüğün tanımına (karş. Giriş bölümü) bağlayan yaklaşımı tanımlamak için kullanılan bir isimdir. Bu bakış açısında, erkeklerin şiddeti, kadınların kontrolünü sağlamak ve sürdürmek için kullanılan şiddet farklı kontrol araçlarıyla birleştirildiğinde bu pek çok farklı şekilde yapılabilir, (ör. Lundgren 1984, 1985, 1992 [1990], 1993, Eliasson 1999) bir araç olarak görülür. İktidar ve kontrol perspektifinde, toplumsal cinsiyete dair kültürel normlara -erkek ya da kadın olmanın ne demek olduğuna- yani kültürel normallığe (karş. Giriş) büyük önem atfedilir.

Şiddeti cinsiyetli iktidarın bir yansıması olarak gören perspektif, güçsüzlük ve diğer bireysel psikolojiyi öne çıkaran yaklaşım açılarıyla tezat oluşturur. Aynı zamanda sosyal yoksunluk temelinde geliştirilen ve alkol problemi olan erkekler gibi “bazı” sosyal yoksun erkeklerin şiddet kullandığı yönündeki açıklamaların da zıddıdır. Mellberg’e göre, 1980’lerde iktidar ve kontrol perspektifi araştırmalarda bir istisnadır. İktidar ve kontrol perspektifinde şiddet bazı erkeklerin hayal kırıklıklarını şiddet yoluyla çözmeye çalıştıkları, bazı

kadınların ise dayak yemeyi kabul ettiği ve şiddet kullanan erkekleri “çekici” buldukları bir ya da birden fazla birbirinden bağımsız olay değildir. İktidar ve kontrol perspektifi (zaman zaman sistem teorisi olarak da adlandırılan) çatışma perspektifi ile de zıttır. Çatışma perspektifi, şiddeti sistem içindeki karşıtlıklara ve bazı ailelerdeki dengelere yoğunlaşarak açıklar, ancak temelde kadınlar ve erkekler arasındaki sistematik güç farklılıklarını ve kadınlık/erkeklik ile ilgili beklentileri göz önünde bulundurmaz.

Ayrım söylemi; fonksiyonel doğrular ile öncelikli yorumlama hakkı

Şiddeti anlamaya yönelik farklı sapma çeşitleri etrafında örülen çerçevelerin bir önemi var mı? Mellberg’in işaret ettiği üzere, somut pratikte -kadınlar, çocuklar ve erkeklerle olan karşılaşmalarda- erkeğin şiddetinin normallik ya da sapma, güç ya da güçsüzlük olarak adlandırılmasının ve bu anlayışların somut ifadelerinin, elbette bir önemi olacaktır. Farklı anlayış ve bakış açılarının seçimi, şiddete nasıl baktığımızı belirler ve ifade eder; tabi en başta şiddetin var olduğunu görebiliyorsak.

Mellberg iktidar ve kontrol perspektifi dışında burada sunduğumuz diğer tüm perspektiflerde kendini gösteren ayrıntılı bir yorum çerçevesinden bahsetmektedir: Ayrım söylemi. Bu söylemin aynı zamanda resmi belgeler ve araştırmalarda da öne çıktığını söylemektedir. “Söylem” bir fenomen ya da problem alanı (örneğin şiddet) hakkında belirli bir konuşma ve yazma biçimi demektir ve genellikle “gerçek” olarak kabul edilen daha sabit kavramlarla (toplumsal cinsiyete bağlı şiddete ilişkin açıklamalar) ifade edilir. Dolayısıyla söylemden bahsederken, düşünme şeklini (ayrım) -daha net olarak ifade etmemiz gerekirse altta yatan, genellikle örtülü ve/veya aşıkardüşünme şeklini- anlamak da önemlidir.

Sapma ve parçalanma¹⁸

Ayrım söyleminin asli unsurlarından biri, şiddetin sapma olarak ele alınmasıdır. Somut olarak bu farklı şekillerde ifade edilir: Şiddet faildeki ya da kurbandaki sapma ile açıklanır. Her yorumsal çerçe-

¹⁸ Bu bölümde, Mellberg’in düşünceleriyle kendi düşüncelerim arasında (ayrıca bkz. Lundgre&Westersrand 2004) bir bağlantı kuruyorum ancak buradaki sunumdan yalnızca ben sorumluyum.

vede bu sapma farklı şekillerde oluşturulur. Örneğin, fail alkolik, kötü bir çocukluk geçirmiş, yabancı/patriarkal bir kültüre sahip ya da ruhsal hastalığa sahip bir kişi olarak ele alınır. Kadınlar da “tahrik edici” ya da uyuşturucu bağımlısı olarak resmedilir. Buradaki ortak nokta -normalikten farklı olarak- sapma konusundaki düşünme şeklidir. Yani hem şiddet uygulayan erkekler hem de şiddet gören kadınlar açısından zaman zaman “şiddet yaşayan aile” olarak da ifadesini bulan “özel”, sapkın koşullar şiddetin etrafını sarmakta ve şiddete yol açmaktadır.

Temelde, sapkın olanın normal olandan ayrıldığı ve odak noktasının sapkın olana çevrildiği bir sınıflandırma vardır. Sapma ve normallik kültürümüzdeki iyi bilinen başka bir düşünme şekliyle benzerlik gösterir: Biz ve onlar. Sapkın olanlar “onlar” olarak görülürken, “bizden”, normal olanlardan ayrı tutulurlar. Şiddet eşitsiz “İsveçli” toplumsal cinsiyet kültürünün bir yansıması olarak ele alınmaz. Oysa şiddet kadın ve erkeklerin hepimizin yaşadığı ve etrafını saran bağlamı ile gündelik yaşamlarıyla ilişkilendirilmelidir.

Sapma yapısı, başka bir yapı ile iç içe geçmiştir: Şiddetin farklı dışavurumları arasında bir ayırım yapılır, bu da şiddetin ciddiyetini ölçmekte kullanılır. Fiziksel şiddet cinsel şiddetten tamamen farklı olarak görülür, tehdit ise başka bir farkındalıktır, örneğin fiziksel şiddetten daha az ciddiye alınır. Benzer bir şekilde, şiddetin türleri arasında bir ayırım yapılır. Çocuklara yönelik şiddet ile kadınlara yönelik şiddet birbirinden farklı olarak görülür. Üçüncü olarak farklı failler arasında ayırım yapılır: şiddet uygulayan erkekler, çocukları istismar eden erkeklerden farklı olarak görülür. Kurbanlar da birbirinden ayrılır: farklı şiddetlere maruz kalmış kadınlar, kadınlar ve anneler, ve anne ve çocuklar arasında bir ayırım yapılır.

Ayırım söylemi, yani ayırım yapan düşünce şekli, sapma yapısı ile farklılık yapısının iç içe geçmesinden oluşur. Ayırım söylemini anlamının ve bunu şiddetin ifade şekillerinden, şiddet türlerinden, fail ve kurbanlardan ayırıştırmanın bir yolu da şiddetin parçalı olduğunu söylemektir. Sapmaya bağlı açıklamalar parçalı olma noktasına meyillidir, “şiddet uygulayanlar çok özel ve farklıdır.” Bu da şiddetin, özel, farklı türlere bölünmesiyle sonuçlanır. Ve tam tersi, şiddet farklı parçalara bölündüğünde, şiddete karışanların normal kişilerden

farklı olduğunu söylemek çok mümkündür.

Ve kaçınılmaz olarak ayırım söylemi erkek şiddetini sıra dışı bir olgu olarak görmek isteyenlerin çok işine gelir! Bu bakış açısı kullanıldığında, daha az erkek "saldırıya uğrar". Şiddet ise birbirinden ayrı olarak ele alınan parçalara bölündüğünde "kayıp gider". Failler "özel" olarak görüldüklerinde, şiddete maruz kalmış çocuk ve kadınlar olduğu açıkça ifade edilir, ancak mantıken çok fazla olmayacakları düşünülür. Böylece şiddet hakkında konuşmak daha az tehlikeli bir hale gelir. Hatta neredeyse şiddet, hiç var olmadığı ileri sürülecek kadar azımsanır.

Ayırım yapısı düşünce ve bakışımızı yönlendirdiğinde bunun sonuçlarından biri, şiddeti fark etmenin hem bu alanda çalışan profesyoneller hem de şiddete maruz kalan kadınlar açısından zorlaşmasıdır. Örnek olarak, sosyolog Maria Eriksson (2003) doktora tezinde şiddetin normalleştirilme süreci perspektifini (yani aşağıda açıklayacağımız kapsamlı bakış açısını) kullanan aile hukuku avukatlarının, şiddete uğrayan kadınların ihtiyaçlarını karşılamaya, ayırım perspektifini kullanan avukatlardan daha hazır olduklarını göstermektedir.

Kökü derinlerde olan bir anlayış

Ayırım söyleminin kökleri derinlerdedir. Bu sadece siyasi söylem, araştırma ve uzman literatürü için değil, toplumun diğer alanları için de geçerlidir; örneğin, suçları sınıflandırmaya yönelik hukuki ayırımlarda bulunabilir. Kanunların önemli bir parçası da farklı hareketler arasındaki sınırların belirlenmesidir. Dayanın tekme ya da tokat olarak sınıflandırılmasında ya da hafif ve ciddi saldırıların birbirinden ayrılmasında sınırların nasıl çizildiği görülebilir. Ancak şiddetin bu şekilde anlaşılması, kadınların deneyimleri ile örtüşmez. Tutsak Kraliçe'de açıklanan araştırma sonucuna göre, kadınlar genellikle farklı şiddet türlerine maruz kalırlar. Bu deneyimler yorumlanırken ise, kadınların kavrayışında farklı farklı deneyimler birbirinin üstünü örter. Yine de, hukuki ayırım ve tanımlara pek çok alanda rastlamak mümkündür. Örneğin meslekleri icabı şiddet gören kadınlarla karşılaşan kişileri (örneğin, sosyal hizmet görevlilerinin), şiddet üzerine yazan gazetecilerin ya da sıradan kişilerin söylemlerinde bu ayırımlar bulunabilir.

Psikiyatri ve kriminoloji gibi, hukuk da toplumumuzda öncelikli

yorumlama hakkına sahiptir. Örneğin, adli psikiyatristlerin incelemelerinde ya da psikiyatrik tedavide olduğu gibi, farklı suç kategorileri arasındaki ayrımlar sapkın davranış ve normallik arasında psikiyatride yapılan ayrımla örtüşür. Odak noktası sapkın davranış ve kişiliğe çevrilir, bunların normal ve sağlıklı olandan ayrılabilceği kriterler olduğu varsayılır. Ayrıca kriminolojide (suç üzerinde çalışan bir bilim dalı), normallik ve sapkınlık arasındaki fark, ana düşünce geleneklerinden biridir. Bu bilim dalında sapkınlık üzerine aşırı sayıda teori vardır. Sapkın davranışlar sosyal ve yapısal koşullarla bir arada düşünülür.

Ayrıca gazetelerde de şiddet üzerine yorumlar bulunur. Holmberg&Bender (2003) yerel basında çıkan haberlerle ilgili çalışmalarında ortaya çıkan tablonun, şiddet üzerine belediyedeki yerel söylem ile kesiştiğini söylemektedirler. Editör makalesinde şiddetten bahsedildiğinde de genellikle ya başka bir yerdeki şiddetten ya da yerelde meydana gelen ancak "sıradan olmayan" şiddetten söz edilir. Bundan başka şiddet üzerine pek bir şey yazılmaz. Okuyucular Belediyenin korunaklı olduğu, şiddetin "Stockholm problemi" olduğu ya da "özellikle patriarkal ailelerde bulunduğu" gibi bir izlenime kapılırlar. Böylece dayak atan erkeğin sapkın olduğunu, tuhaf/anlamsız davranışlarda bulunduğunu vurgulamış olurlar.

Ayrıca dayak yiyen kadın miti canlı tutulur. Buna göre kadın tamamen özel, bağımlı, bedeni açıkça fiziksel şiddetin belirtilerini gösteren bir kadın olarak resmedilir. Dayak yemiş kadın imgesi, diğer psikolojik, cinsel ve fiziksel şiddet türlerini yok sayar. Bu da pek çok kadının yaşadıklarını anlamlandırmakta güçlük çekmesine ve başkalarına şiddet deneyimlerini aktardıklarında yanlış anlaşılma-larına yol açar.

Holmberg&Bender'in (2003) çalışmalarına göre gazeteler, araştırmalardaki ve belediye düzeyindeki şiddete dair anlayışlarda bulunan ayrıma dayalı düşünce şeklini yansıtır ve yeniden üretirler. Jenny Westerstrand'ın (1997) 1984-1996 yılları arasında İsveç gazetelerinde şiddete ilişkin çıkan haberlerle ilgili yaptığı araştırma da bu fikri destekler. Bu dönemde gazeteler, uç noktadaki bir takım olaylardan başka hiçbir şeyi bildirmemişler ve farklı şiddet türleri arasında ayırım yapmamışlardır; örneğin çocuklara yönelik cinsel

istismar kadınlara yönelik şiddetten farklı olarak haber yapılmıştır. Ayrıca, gazetelerin odak noktaları eş zamanlı olarak değişmektedir, böylece bir seferde sadece bir “konu” ayrımına dayalı bir perspektiften tartışılmaktadır: “Ensest”, “pedofili” ya da “yetişkin kadınların uğradıkları tecavüz” gibi.

Ayrımın güçlenmesi

Bu ortak düşünce şekli içindeki entelektüel gelenekte de ayrım güçlenebilir. Bu gelenek, hukuki, psikiyatrik, kriminolojik ya da diğer tür araştırmalar, kitlesel medya ve siyasi söylem tarafından da paylaşılır. Mellberg, şiddet ile ilgili iktidar ve kontrol perspektifi dışındaki tüm yorumlama çerçevelerinin şiddet kullanan “Onlar” ve şiddet kullanmayan “Biz” imajı yarattıklarını söyler.

Farklı konu/alanlarla ilgili öncelikli yorumlama hakkını, kültürümüzde derin kökleri olan biz-onlar geleneği ile bir arada düşündüğümüzde, temelde ayrım olan bir düşünce şeklinin gücünü anlayabiliriz. “Biz-onlar”, “normal-sapkın” gibi ayrımlara dayalı düşünce şekli, eğer biz aktif olarak bu açıklama modellerini kırmak için çalışmazsak, düşünce pratiğimize damgasını vuran bir kültürel miras olmaya devam edecektir.

Ayrıma meydan okuma; kapsamlı bir bakış açısının geliştirilmesi

Kapsamlı bir bakış açısı, araştırma dilinde söylemsel kırılma olarak da adlandırılan bir düşünsel kopuştan oluşur. Yerleşik doğru-lara, kökü derinlerde bulunan düşünce şekillerine (örneğin şiddet ve cinsellikle ilgili olanlar) yönelik her kırılma, muhalefeti tetikler. Eğer konu hepimizin “sahip olduğu” ve hakkında bir şeyler bildiği toplumsal cinsiyet ise, bu daha da böyledir. Hele toplumsal cinsiyet ve iktidarı, cinsiyetli iktidar ile ilişkilendirmek istiyorsak; görmek ya da “sahip olmak istemediğimiz” bir şeyle. Ancak yine de henüz kapsayıcı bir söylemden bahsetmek için çok erken: Düşünce kırılması henüz sadece şiddet üzerine yapılan feminist araştırmalarda yer aldı. Yeni bir yorumlama çerçevesi de geliştirilmekte. Şiddetle ilgili yeni anlayışlara karşı muhalefet güçlü, kapsamlı bakış açısının ise yerleşik bir doğru, bir söylem ya da kamusal söylemde yerleşik bir düşünce şekli olduğunu hâlâ söyleyemeyiz.

Bunun nedeni şiddeti normallikle bir arada düşünen bir anlayış olan kapsamlı bakış açısının toplumsal cinsiyet eşitliği bulunan bir İsveç resmine uymaması mıdır? Bu eşit birey imgesine ve modern aşk çifti imgesine de uymamaktadır. Sorunun kendisi (erkeklerin kadınlara yönelik şiddeti) toplumsal cinsiyet eşitliği normunu bozmaktadır. Kapsamlı bakış açısında olduğu gibi, erkeklerin şiddeti sapkınlıkla değil de normallikle ilişkilendirildiğinde ise, normalliğin kendisi fark edilir ve tuhaf bir biçimde bizi etkiler. Bunu gösteren insanları direnişle karşılamak, onu görünmez kılmak ve hatta onu da sapkın olarak ilan etmek bugüne kadar denenmiş ve başarılı olmuş taktiklerdir.

Şimdi kapsamlı bakış açısının gelişimiyle ilgili kısa bir sunum yapmak istiyorum.

“Cinsiyetli şiddet” ve normallik – bir başlangıç

Mellberg'e göre, iktidar ve kontrol perspektifinin geliştirilmesinde, Norveç'te toplumsal cinsiyet ve şiddet üzerine yapılmış çalışmalar önemlidir. “Kadınların dövülmesi” ile ilgili Norveç araştırma programında (Kvinnemishandling, NAVF 1985) “cinselleştirilmiş şiddet” terimi uluslar arası araştırmalar aracılığıyla yer almıştır.

“Cinselleştirilmiş şiddet” terimi, dayak, tecavüz, çocukların cinsel istismarı gibi farklı olgular arasındaki benzerlik noktalarını vurgulayan, toplumdaki cinsiyete bağlı güç eşitsizliği ile ilişkisini kuran yeni bir yorum çerçevesi geliştirilmesini sağlamıştır. Uluslar arası araştırmalar açısından bu yeni bir adım olmasa da, yorumsal bakış açısının daha açık bir biçimde kurulmasına yardımcı olmuş ve gelişmekte olan feminist araştırmalar açısından faydalı bir çıkış noktası olmuştur. Araştırmanın yönü, şiddetin parçalı ve sapkınlıkla ilişkisi kurulan tanımlarından uzaklaşmasını; erkeklerin kadınlara yönelik şiddetini anlamak için normal, cinsiyetli güç eşitsizliğinin çıkış noktası olduğu kapsamlı bir bakış açısının geliştirilmesini sağlamıştır.

Ancak bu terim sadece araştırmalarda kullanılmamıştır. Mellberg'in gösterdiği gibi “cinselleştirilmiş şiddet terimi ve yorumlama perspektifi, yavaş yavaş siyasi tartışmalarda yerleşmeye başlamıştır ve 1988 ve sonrasındaki reform hareketinde de yerini bulmuştur. Sonraları Adalet Bakanı olacak olan Anna-Greta Lejon ve Cinsiyet Eşitliği Bakanı Margot Wallström gibi siyasetçiler tara-

findan da bu terim kullanılmıştır. Terim, erkek şiddetini toplumdaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir yansıması olarak gören anlayışla ilişkilendirilmiş, sonra da 1990'da çıkan toplumsal cinsiyet eşitliğine dair hükümet beyannamesini ve "Kadınların Huzuru" isimli (hem bir bölme çizgisi hem de bir dönüm noktası olan) raporun yayınlanması ile sonuçlanacak çalışmaları etkilemiştir. Kapsamlı perspektifin ilk girişimi buradadır. Merkezde, normallik ve toplumsal cinsiyete bağlı güç eşitsizliği (karş. Giriş) bulunur.

Şiddetin normalleştirilmesi; bir girişimin oluşturulması

Mellberg'e göre kapsamlı bakış açısı, 1980 ve 1990'lardaki araştırmalar açısından bir istisna teşkil eder. Mellberg bu yeni ve gelişmiş perspektifin temelde "Şiddetin Normalleştirilme Süreci"nde ifade edildiğini söyler.

Benim üç ana çalışmamı (Lundgren 1985, 1992, 1994) özetlerken Mellberg, kadın ve çocukların hayatlarının durumu ile şiddetin nasıl birbirinin içine geçtiğini vurgular.

Erkeklerin kadına yönelik şiddeti fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddeti kapsar. Çalışmadaki erkeklere şiddet, erotik bir deneyim yaşatır ve bu deneyim aynı zamanda kontrol ile ilgilidir. Analizimde, bununla ilgili iki bakış açısı vardır. Bir tarafta, tecavüz fiziksel şiddetin ardından gelmektedir ve kadınların cinselliği arzulamamaları ya da reddetmeleri fiziksel ve psikolojik şiddet için bir gerekçe haline dönüşmektedir. Öte yandan, annelere yöneltilen şiddetin, çocuklara yöneltilen şiddetle bir arada yürüdüğü de açıktır. Çocuklar psikolojik olarak, sık sık fiziksel ve pek çok vakada da cinsel olarak erkekler tarafından istismara uğrarlar. Kızlar anneleri ile karşılaştırılır, babalarının yardımıyla "gerçek kadın" olacakları söylenir. Anneleri erkeğin istediği şekilde olmadığında, kızlardan babalarına bakım ve cinsellik sunması istenir. Bir diğer deyişle, toplumun cinsiyetli kültürel normları öne çıkarılır, erkekler sosyal ve kültürel normallığı ima ederler.

Bu şekilde, normalleştirilme sürecinde, şiddetin farklı ifadeleri birbirinden ayrı değil, bilakis analitik olarak birbirine bağlıdır. Ayrıca bunlar cinsiyetli kültürel şartlar ile ilişkilidirler. Mellberg iktidar ve kontrol perspektifinin bu anlayışta açıkça ifade edildiğini, ancak kapsamlı bir perspektif ile de birleştiğini belirtmektedir.

Mellberg'in annelerin bakış açısından babaların çocuk istismarı ile ilgili "Gerçek Dışı Gerçekliğe Dönüştüğü Zaman" isimli doktora tezi de kapsamlı bakış açısının bir örneğidir. Bu çalışmada, annelerin yorumlama süreçleri nemli bir odak noktasıdır. Sürecin başında ayırım perspektifine sahipken, zaman içinde kapsamlı bakış açısına sahip olurlar. Tıpkı "benim" kadın görüşmecilerimin benim şiddetin normalleştirilme sürecini öğrenmemde önemli olmaları gibi, Mellberg'in tezinde de anneler önemli bir bilgi kaynağı olmuşlardır. Kapsamlı perspektifi geliştirdiğinde, normallik temel kavramlardan biridir. Ancak ben kültürel normallik olarak tanımladığım kültürel toplumsal cinsiyet normlarını vurgularken, Mellberg sosyal normallik üzerinde durur (karş. Giriş).

Tutsak Kraliçe: Şiddetin yeni yüzü-şiddetle ilgili anlayışın genişlemesi

İsveç'teki ilk yaygınlık çalışması olan "Tutsak Kraliçe: 'Eşit İsveç'te Erkeklerin Kadınlara Yönelik Şiddeti" (Lundgren ve diğerleri 2002'de daha önce bahsettiğimiz "Kadınların Huzuru" isimli hükümet beyannamesi aracılığıyla başlamıştır. Bu hükümet beyannamesi İsveç'te erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddetin gerçek boyutları ve özellikleri hakkında daha çok bilgi edinmemiz gerektiğini vurgulamıştır. Çalışmada kapsamlı bakış açısı kullanılmıştır, örneğin kullanılan şiddet tanımı, fiziksel ve cinsel şiddetin yanı sıra tehditleri de kapsar. Dolayısıyla araştırmacılar, her ne kadar çalışma suç fiillerini içerse de, çalışmalarını hukuki açıdan belirlenmiş suç kategorilerine dayandırmazlar. Bunun nedeni, bu çalışmada da göstermeye çalıştığımız gibi, şiddetin farklı ifade ediliş biçimleri arasında keskin sınırlar bulunmamasıdır. Aksine, kadınların şiddet deneyimlerinde farklı şiddet hareketleri arasındaki ayırım belirsizdir, kadınların yorumları birbirine karışır ve birbirinin üstünü örter. Bundan dolayı, çalışmanın arkasındaki araştırmacıların da belirttiği gibi, şiddet, erkeklerin kadınlara yönelttiği ve birbirini takip eden -fiziksel, cinsel, psikolojik- bir dizi olay, yani bir süreklilik olarak anlaşılmalıdır (Kelly 1998). Dolayısıyla, şiddeti anlamaya yönelik ilkelere hareketlerin kontrol edilmesi ya da cinsel taciz gibi "ilgili olgular" da dâhil edilmelidir.

Kapsamlı mantık + normallikle ilgili açıklamalar = gerçek?

Şiddeti, kadınlar ve erkekler arasındaki (aynı zamanda çok iyi bilinen sosyal toplumsal cinsiyet normlarını yansıtan) eşitsiz ve normal güç ilişkileri ile bağlantılı gören bu çıkış noktası, ayırım ve sapkınlık söylemlerinin temsil ettiği noktadan çok daha farklı bir pozisyon oluşturur. Bu pozisyonun birtakım sonuçları da vardır: Tutsak Kraliçe araştırmasının sonuçları şiddete dair -şiddetin her yerde var olduğunu gösteren- tamamen yeni bir resim ortaya çıkardı. Dolayısıyla bu sefer niteliksel verilere değil temsil niteliğine sahip niceliksel/istatistikî çalışmaya dayanılarak normalleştirme sürecine dair kapsamlı bir perspektifin oluşturulması gerekti.

Anlayış çerçeveleri ve normalleştirme süreci ile ilgili sunumumu da büyük olasılıkla etkilemiş olan bu çalışma hâlâ sürüyor. Bundan sonrası için konulan hedeflerden biri, yeni siyasi anlayışta ve şiddete dair kapsamlı perspektifte ifade edilen çeşitli normallik boyutları, yani sosyal normal ile kültürel (cinsiyetli) normal, arasındaki ilişkileri kurmak. Bu yeni projenin adı “şiddetli eşitlik” ve proje somut olarak genç kadınların şiddet deneyimlerine yoğunlaşıyor. (Şiddetli) eşit İsveç’te, genç kadınlar şiddeti en çok deneyimleyen kesimlerden biri.

Kaynakça

- Bender, Christine & Holberg, Carin 2001: När ser stöd och hjälp ut till misshandlade kvinnor i kommuner utan kvinnojour? Sköndalsintitutet
- Bergman, Bo 1988; Battered Wife, Why are they beaten and why do they stay? Medicinsk avhandling, Stockholm
- Boethius, Maria-Pia 1976: Skylaa sig sjalv. En bok am valdtakt. Liber Förlag.
- Brantsæter, Marianne 2001: Moter med menn domt for seksuelle overgrep mor barn. Unipub forlag.
- BRA-rapport 2002: 14: Vald mot kvinnor i nara relationer. En kartlaggning.
- Ekselius, Eva 1982: Vald mot kvinnor. Om kvinnomisshandel, valdtakt, incest och sexuella övergrepp pabarn. Bokförlaget Prisma.
- Eliasson, Mona 1999: Mans vald mot kvinnor. En kunskapsöversikt om kvinnosmisshandel, valdtakt, dominansoch kontroll. Bokförlaget Natur och kultur.
- Eriksson, Maria 2003: I Skuggen av Papa, Familjrätten och hanteringen av fadersvalt. Förlags AB Gondolin.
- Holmberg, Carin 1993: Det kallas karlek. Anamma facklitteratur.
- Holmberg, Carin & Bender, Christine 2003: "Det ar nagot speciellt med den har fragan". Om det lokalpolitiska samtalet om mans vald mot kvinnor. Brottsoffermyndigheten.
- Holmberg, Carin& Enander, Viveca 2004: Varför gar hon? Kabusa Böcker.
- Hindberg, Barbro 1984: Kvinnosmisshandel, Liber Förlag.
- Hyden, Margareta 1992: Women Battering as Marital Act. The Construction of a Marital Marriage. Avhandling i socialt arbete, Stockholm
- Kelly, Liz 1988: Surviving sexual violence. University of Minnesota Press.
- Kurkiala, Mikael 2003: "Interpreting honour killings. The story of Fadime Sahindal (1975-2002) in Swedish Press" in Anthropology Today, vol 19, no.1.

- Lundgren, Eva 1984: "Inntildöden skiller. 22 intervjuer om vold mot kvinnor i kristelige miljøer" i
- Lundgren, Eva (red.): Den herren elsker, tukter han. 3 delrapporter om overgrep mot kvinner. RVI Universitetets Hustrykkeri, Universitete i Bergen.
- Lundgren, Eva 1985: I Herrens vold, Cappelens Forlag.
- Lundgren, Eva 1989: Valdets normaliseringsprosess. Tva parter- tva strategier. ROKS
- Lundgren, Eva 1992: Gud och alla andra karlar. Bokforlaget Natur och Kultur (In Norwegian: 1990: Gud og Hver mann. Cappelens forlag).
- Lundgren, Eva 1993: Det far da væregrenser for kjonn. Voldelig empiri og feministisk teori. Universitetetsforlaget.
- Lundgren, Eva et. al. 1994: La de små barn komme til meg. Barns erfaringer med seksuelle og rituelle overgrep. Cappelens Forlag.
- Lundgren, Eva 2001: Kjønnssidentitet på kryss og tvers. Pax forlag.
- Lundgren, Eva et. al. 2001: Slagen Dam. Mans våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning. Brottsoffermyndigheten and Uppsala universitet.
- Lundgren, Eva et. al. 2002: Captured Queen. Men's Violence against Women in "Equal" Sweden – a prevalence study. Brottsoffermyndigheten and Uppsala universitet.
- Lundgren, Eva & Westerstrand, Jenny 2004: Mansvåldets geografi. En kunskapsöversikt. Ajourserien, Svenska Kommunförbundet.
- Mellberg, Nea 2004: Mäns våld mot kvinnor; synliga mödrar och osynliga barn. En genomgång av svenskt offentligt tryck, facklitteratur och forskning om mäns våld mot kvinnor och våld/sexuella övergrepp mot barn. Work in progress- serien, nr. 1, Feminist Studies in Social Sciences, Uppsala universitet.
- NAVF 1985: Forskningsprogram om kvinnemishandling, rapport nr. 1, Norges Allmennvitenskapelige forskningsråd, Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning.
- Näringsdepartementet 2002: Regeringens insatser för flickor i särskilt patriarkala familjer.
- Proposition 1990/91:113: Om en ny jämställdhetslag m.m.

Proposition 1993/94:147: Jämställdhetspolitiken: Delad makt - delat ansvar.

Proposition 1997/98:55: Kvinnofrid (Peace for Women).

Socialstyrelsen 2000: Utbildningsmaterial Kvinnofrid (Peace for Women).

SOU 1995:60: Kvinnofrid. Huvudbetänkande av Kvinnovåldskommissionen.

Schlytter, Astrid 2002: Reaktionen på invandrarflickors gränsöverskridande handlande - särskilt om arrangerade äktenskap. Särtrycksserien no. 134, Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Viberg, Kerstin, 2001: Utmed din gränslinje - en kvinnas berättelse om misshandel. Bokförlaget Libris.

Wendt Höjer, Maria 2002: Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin. Liber förlag.

Westerstrand, Jenny 1997: Sexuella övergrepp mot barn - en genomgång av mediedebatten 1982-1996 och en kritik av vittnespsykologisk metod. Fördjupningsarbete på juris. kand. programmet, 10 poängsuppsats.

Wikan, Unni 2004: En fråga om heder. Ordfront förlag.